

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ
Кафедра філософії та соціально-політичних наук

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
навчальної дисципліни
«ГЛОБАЛІСТИКА»

рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
спеціальність	052 Політологія
назва освітньої програми	Політологія
статус	обов'язкова

Конспект лекцій навчальної дисципліни «Логіка» для підготовки фахівців за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти, спеціальність 052 Політологія, освітня програма «Політологія».

Розробник:

_____ А. В. Бородай, канд. політ. наук, ст. викладач

Погоджено з групою забезпечення освітньої програми (лише для обов'язкових дисциплін):

Керівник групи забезпечення:

_____ О. П. Кваша, канд. політолог. наук, доцент

Розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін, протокол № ____ від _____

Завідувач кафедри:

_____ Є. В. Болотіна канд. філ. наук, доцент

Розглянуто і затверджено на засіданні Вченої ради факультету економіки та менеджменту
протокол № ____ від _____

2

Голова Вченої ради факультету:

_____ Є. В. Мироненко, д-р техн. наук, професор

Тема 1. Предмет, структура, виникнення та розвиток глобалістики.

1.1 Поняття «глобалізм», «глобалізація», «глобалістика».

Поняття «глобальний» визначає предмет або явище, що належать до території всієї земної кулі, охоплюють всю її, тобто мають всесвітній характер. У той же час глобальність будь-якої проблеми необхідно розуміти не в кількісному, а в якісному вимірі. Система є глобальною тоді, коли відсутня система вищого рівня. Проте проблема, що виникла на регіональному, державному або місцевому рівні, може стати глобальною. Глобальність конкретної проблеми визначається не стільки її роллю в житті тієї або іншої частини населення, яка реально від неї постраждала, скільки значенням цієї проблеми для долі всіх народів планети.

Глобалізм – загальнопланетарна реальність, єдиний економічний і соціокультурний простір на основі взаємозв'язків і взаємозалежності країн і народів, зростання об'ємів і прискорення темпів обміну товарами і послугами, міжнародного переміщення капіталів і робочої сили, взаємопроникнення духовних цивілізаційних цінностей, що формується.

Поняття «глобалізм» має об'єктивний і суб'єктивний зміст. З об'єктивних позицій – це єдиний світовий простір, що створюється ринковою цивілізацією обміну. З суб'єктивних позицій глобалізм означає послідовне усунення від всіх місцевих інтересів, норм і традицій, формування світу економічного і політичного монополізму з міжнародним центром влади.

Глобалізація – це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є зростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодії людини з навколишнім середовищем. В основі глобалізації лежить розвиток світових ринків товарів, послуг, праці, капіталу.

Це нова стадія інтернаціоналізації господарської та інших сфер життя людства.

Глобалістика – наука про глобалізм і глобалізацію, про їх зміст, тенденції розвитку і наслідки, про прогнозування майбутнього людства, окремих регіонів і країн.

Подальше вивчення дисципліни дасть змогу поглибити зміст і з'ясувати суть цих понять.

1.2. Основні підходи до визначення глобалізації.

Питання про те, що таке глобалізація, не має однозначної відповіді. Наукові школи, що сформувалися, визначають процес глобалізації з використанням різних методологічних підходів.

Культурологічний підхід – розглядає глобалізацію в широкому цивілізаційному контексті. Глобалізація – двоєдиний процес перетворення загального в особливе і особливого в загальне. Вона передбачає вільне розповсюдження ідей. Глобалізація – це завершальний етап загальної глобальної трансформації.

Економічний підхід – він визначає глобалізацію як бурхливий розвиток світових ринків, інтернаціоналізацію господарювання. Економічна глобалізація

виявляється в інтернаціоналізації економічних ресурсів, транс націоналізації і універсалізації (приведення національних норм у відповідність до тих, що сформувалися в цілому у світовій економіці).

Екологічний підхід – екологічний розподіл (нерівномірність використання людиною природних ресурсів); політична екологія (розглядає екологічні конфлікти, питання екологічної справедливості).

Комплексний підхід – де глобалізація це комплексне геополітичне, гео економічне, геокультурне явище, яке потужно впливає на всі сторони життєдіяльності залучених до цього процесу спільнот.

Для оцінки ступеню включення у процес глобалізації окремих країн щорічно проводиться рейтинг глобалізації держав, який публікується у журналі «Foreign Policy».

За останні роки перелік найбільш глобалізованих держав світу практично не зазнав змін. Найбільш глобалізованою країною стала Ірландія, на другому місці – Сінгапур, на третьому – Швейцарія.

У 2003 році Росія посіла 44-е, а Україна – 42-е місце у світі за рівнем глобалізації. В рейтингу враховувались дані по 62 країнах, у яких проживає 88% населення земної кулі і на котрі припадає 91% світової економіки. За три роки позиція Росії в рейтингу змінилась: в 2000 році вона посідала 40-е місце. Позиції України залишилися без змін.

Дослідницька компанія «Pew Research Center for the People and the Press» провела опитування серед мешканців 49 держав щодо їх становлення до процесу глобалізації. Тобто до глобалізації схвально ставляться в основному люди у віці 18-29 років: африканці – 75%, жителі Північної Америки – 43%, Західної Європи – 41%, жителі Східної Європи – 39%, латиноамериканці – 36%. Найбільш неприйняття глобалізація викликає у тих, кому понад 65 років. Для Північної Америки цей показник дорівнює 27%, Західної Європи – 36%, Африки – 61%.

1.3. Об'єктивна і суб'єктивна глобалізація.

Об'єктивна глобалізація – відображає історичний процес формування міжцивілізаційного, міжнаціонального простору у всіх сферах життя людей (економіці, культурі, політиці) на основі міжнародного розподілу праці і діалогу цивілізацій.

Суб'єктивна глобалізація – відображає ідеологію ринку, зміст і правила якої диктують Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, індустріально розвинуті країни, олігархічні клани.

Вплив суб'єктивних чинників за останнє десятиліття різко посилюється.

Головні ідеї суб'єктивного глобалізму:

1. Повне розкриття національних економік, фінансової системи, інформаційної сфери всіх країн, які не здатні чинити цьому опір.
2. Відміна суверенітету країн на їх природні ресурси.

Таким чином, сучасна суб'єктивна глобалізація – це доведений до крайнощів паразитизм світового капіталу, який має своїх ідеологів, організаторів і агентів впливу.

Об'єктивні і суб'єктивні процеси глобалізації не ізольовані один від одного, перебувають у взаємозв'язку і взаємовпливі.

1.4 Негативні наслідки традиційного наукового підходу до освоєння світу.

За останнє десятиріччя ХХ ст. і на початку поточного сторіччя з'явилися такі процеси і явища в розвитку цивілізації, які не можуть бути пояснені з позиції раціональної класичної науки.

Шлях раціональної наукової теорії, що одержала бурхливий розвиток у ХХ ст., в практичній її реалізації виявився здебільшого безвихідним, хибним.

У результаті такого підходу до природи і суспільства цивілізація отримала такі **наслідки**:

1. Разючі контрасти між багатими і бідними країнами;
2. Безодня між соціальними класами і групами всередині країн;
3. Нерівність між інформованими і не інформованими структурами;
4. Протистояння між елітою та народом;
5. Страхітливі наслідки принципу сили і «моралі успіху», які формують терпимість до нерівності в усіх сферах, заохочують особисте користолюбство за рахунок зниження духовного потенціалу людини, неприборкане утвердження агресивного егоїзму;
6. Важкі наслідки «сумнівної перемоги» над «нераціональним» світом природи і людської культури;
7. Технологічний ентузіазм спростував поняття «природа – храм, а не майстерня», що веде до екологічної катастрофи;
8. Зростання технічної могутності поєднується з духовною пусткою породжуваного нею споживацького суспільства, створює дисбаланс між технічною могутністю людини та духовною культурою, перетворює її на «одновимірної роботи»;
9. Позбавлення людини зовнішньої духовної цензури і цензури власної совісті під знаком свободи особи, тобто усунення індивіда від будь-яких соціально культурних норм і цінностей, що призводить до руйнування особи, фізичної і моральної деградації людини і суспільства, криміналізації всіх сфер життя, зростання сил хаосу;
10. Гіпертрофоване трактування прав людини на шкоду покладеній на неї відповідальності.

Людство з часів американської і французької революцій було стурбоване двома **проблемами**:

1. Досягнення національного суверенітету і незалежності;
2. Встановлення демократичного контролю над власною владою всередині країни, підпорядкування її волі народу.

Все вище викладене дає змогу зробити висновок, що **майбутнє як продовження теперішнього або кількісне нарощування параметрів, що склалися, вже неможливе**. Перед людством стоїть дилема: або усвідомити наслідки глобалізму і діяти за велінням розуму, або майбутнього не буде взагалі.

1.5. Предмет глобалістики як науки.

Предмет глобалістики як науки – це глобальний світ як динамічна цілісність, що розвивається. При цьому виділяють 3 виміри глобалізації:

1. Як об'єктивної тенденції світового економічного, соціального, культурного і політичного розвитку;
2. Як мети, що висувається політичними елітами ряду розвинутих держав і світових олігархів;
3. Як методології аналізу економічного, соціального, культурного і політичного розвитку окремих держав і міжнародних відносин, а також вироблення відповідної стратегії на рівні їх суб'єктів (держав, корпорацій, міжнародних організацій).

Предмет дослідження дисципліни включає:

1. Систему між цивілізаційних відносин;
2. Глобальні проблеми, основні напрями і рушійні сили розвитку людства;
3. Сучасні трансформації основних сфер діяльності та існування людства;
4. Безпеку і стратегію розвитку суспільства.

Ці ж проблеми є предметом курсу «Глобалістика».

Тема 2. Основні поняття і концепції розвитку людства.

2.1. Поняття “розвиток” та “історичний розвиток”

Енциклопедія визначає поняття “розвиток”, як незворотна направлена, закономірна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів. Тільки одночасна наявність всіх трьох вказаних властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін, таких як:

- Рзворотні зміни (наприклад, перетворення води в пару і зворотне — пари у воду);
- випадкові зміни (наприклад, заподіяні природними катаклізм ами);
- зміни за відсутності направляючого начала (наприклад, реформування національного виробничого комплексу за відсутності економічної стратегії держави).

В результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкту, який виступає, як зміна його складу або структури, форми і змісту. Здатність до розвитку становить одну із загальних властивостей матерії і свідомості.

Істотну характеристику процесів розвитку становить час: по- перше, будь-який розвиток здійснюється в реальному часі, по-друге, тільки час виявляє спрямованість розвитку.

Головні особливості процесів розвитку виражає зміст основних законів матеріалістичної діалектики - єдності і боротьби протилежностей, переходу кількісних змін в якісні, заперечення заперечення.

Історичний розвиток — це процес зміни об'єктивного світу в цілому, дійсності окремих суспільству часі і просторі, який охоплює внутрішню структуру, зв'язки і взаємозалежності, що їх складають.

Глобалізація як соціальний процес є реальністю історичного розвитку світосистеми.

Є два підходи до оцінки й аналізу історичного розвитку:

1. позиція історичного матеріалізму:
 - суспільство розвивається за об'єктивними законами;
 - історичний процес - це зміна соціально-економічних формацій;
 - історичний процес - це результат класової боротьби;
2. цивілізаційний підхід (опис конкретних цивілізацій як окремого цілісного організму, який зароджується, розвивається і відмирає).

2.2. Категорії “політичний простір” і “політичний час”

Територіальний розподіл земної кулі між державами визначає державні кордони, територіальні води, повітряний простір. На цьому позначеному просторі діє верховенство (влада) і суверенітет народу конкретної країни.

Політичний простір визначається не встановленими державними межами, а впливом на людські спільноти тих або інших цивілізацій. Він характеризується типовими формами прояву політичного і приватного життя, системою політичних інститутів, неповторною культурою, що сформувалися в результаті впливу релігій, традицій, історичного минулого.

2.3. Прогрес як концепція історичного розвитку

Прогрес у загальноприйнятому розумінні - це рух вперед від нижчого до вищого, перехід на вищий ступінь розвитку, зміна на краще; розвиток нового, передового (протилежний рух - регрес).

Концепція спирається на поняття незворотного лінійного часу. Прогрес оцінюється як позитивна різниця між минулим, теперішнім і майбутнім.

Відповідно до цієї концепції різноманітність соціальних порядків в різних цивілізаціях пояснюють різними стадіями прогресивного розвитку. Побудовані своєрідні “сходи прогресу”, на вершині яких розвинуті західні цивілізації, нижче, залежно від рівня їх розвитку, - інші культури. Стверджується, що всі цивілізації пройдуть щаблями цих сходів, тобто концепція прогресу заснована на євроцентризмі (американоцентризмі).

Основна ідея прогресу ґрунтується на впевненості в тому, що наука і технологія здатні гарантувати безперервне поліпшення суспільного життя. Висловлюється переконання, що прогрес можна забезпечити на всіх рівнях, у всіх основних структурах суспільства і, в результаті, досягти для всіх повного процвітання таких цінностей:

- свобода;
- рівність;
- соціальна справедливість;
- економічний достаток.

У 60-х роках зародився сумнів щодо доцільності прогресивного розвитку. Підставою для цього стало погіршення умов людського існування на планеті (відхід від природи), серйозні негативні ефекти прогресу.

На відміну від традиційного суспільства, в якому час задавався Сонцем, Місяцем, змінами пір року, польовими роботами, не розділявся на дрібні однакові відрізки, сучасне людство стало заручником, рабом часу, підпорядкувало життя людини точному годиннику, пустилося навздогін за хвилинами і секундами. Людина живе з відчуттям безповоротності часу,

безповоротності прожитого часу, квапливості, постійної залежності від скаженого ритму життя і в прагненні економити час. Це породжує, з одного боку, бажання жити наперекір часу, а з іншого, - нігілізм, повне заперечення всього загально визнаного і песимізм - світовідчуття, проймає смутком, визнанням безглуздості життєвої гонки, безнадійністю, невірою в краще майбутнє.

В кінці ХХ століття саме поняття “прогрес” стало втрачати своє універсальне значення. Практика підтвердила, що історія народів, які належать до різних цивілізацій, не має єдиного коду і програми. Поняття частіше замінюється поняттям індивідуальної історичної долі народів.

Єдність світової історії сьогодні багато в чому є проблематичною. Вона виступає невизначеним і наперед непередбачуваним підсумком зіткнення і діалогу різних культур. Єдина історія формується в ході міжнаціональних взаємодій. Породжена такими взаємодіями цілісність не зводиться до суми окремих світів або до самих взаємодій, а набуває нових якісних характеристик. Упевненість в доцільності прогресу змінювалася на альтернативну ідею меж зростання.

Інтелектуальні пошуки шляхів розвитку пішли в двох напрямках:

- пошуки альтернативної оптимістичної концепції прогресу;
- обґрунтування песимістичного шляху розвитку людства.

Альтернативна оптимістична концепція заснована на наступних постулатах:

- джерело прогресу в людських зусиллях, тільки потрібно знайти відповідь на питання, що необхідно зробити для попередження прийдешніх катастроф;
- головна роль в історичній динаміці належить глобальним чинникам (наднаціональним);
- джерелом розвитку є конкуренція, зіткнення, конфлікти;
- джерелом прогресу є необмежена здатність людини до навчання та примноження знань.

8

Песимістична концепція розвитку людства за вихідні визнає твердження природної агресивності людини, нездатності людства до раціонального розвитку.

Тема 3. Цивілізація як категорія аналізу розвитку людства.

3.1. Цивілізація: слово - поняття

У своєму походженні термін “цивілізація” звертається до латинського слова “сіуіізі”, що належить до характеристик “громадянина” як міського жителя.

Як категорія глобалістики може бути прийнято визначення, дане в цитованому джерелі, де цивілізація розглядається як якісна специфіка кожного з крупномасштабних суспільств, що проявили себе в світовій історії або існують донині, з властивою їм різноманітністю соціального і духовного

життя, їх базовими цінностями і принципами побудови життя, тобто самобутністю, що формується досвідом історичного розвитку і стає основою їх самосвідомості та встановлення відмінності ВІД інших суспільств.

У цьому значенні слово “цивілізація” розкриває сенс наукового поняття науки глобалістики. Воно вводить плюралізм у характеристику історичного процесу, дозволяє виявити корінні інтереси цих спільнот, що визначають їх відношення до глобалізації світосистеми і напрямам її розвитку

Цивілізаційні цінності таких спільнот практично збігаються зі світовими релігіями як цілісними системами соціокультурного регулювання відносин у суспільстві і світосистемі в цілому. Прив’язаність цивілізації до релігії майже постійно підкреслюється семантикою її назви: західно-християнська, східно-християнська, ісламська і т.д. Таке розуміння цивілізації сприяє порівняльному вивченню суспільств Заходу і Сходу, релігійних і культурних систем різних країн, народів і періодів.

Таким чином, як категорія науки глобалістики **цивілізація** - це сукупність способів буття і діяльності групи людей, які виражаються в матеріальному житті, інтелектуальному рівні, моральних нормах, політичній і соціальній організації життя.

Цивілізація є певною самобутністю, що сформувалася в результаті історичного розвитку і була основою самосвідомості людей та їх відмінностей від членів інших суспільств. Самобутність цивілізації є одним з рушійних чинників, що забезпечують саморозвиток суспільства.

3.2. Світ сучасних цивілізацій в теоретичних моделях

На сьогодні виділяють такі світові цивілізації - **європейська, північно-американська, Південно-Східної Азії, ісламська, латиноамериканська і африканська.**

Кожна цивілізація - скарбниця традицій, ритуалів, світоглядів, моделей самоідентифікації. В основі усіх світових цивілізацій вирішальну роль виконує релігійна етика.

Розрізняють 5 релігійно обумовлених систем регламентації життя:

- конфуціанство;
- індуїзм;
- буддизм;
- християнство;
- іслам.

У християнстві розрізняють західну (римсько-католицьку і протестантську) і східну (православно-слов’янську) цивілізації.

У країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону склалася конфуціансь-кобуддійська цивілізація.

У Південно-Східній Азії - індо-буддійська цивілізація.

Кожна духовно-релігійна традиція містить практичні установки до дій, в яких знаходять відображення всі сфери життя. У всіх вірах Бог існує для того, щоб захистити інтереси віруючих.

Сучасний політичний діалог світових культур визначають п'ять могутніх духовно-релігійних традицій: західно-християнська, православно-слов'янська, ісламська, індо-буддійська і конфуціансько-буддійська.

→**Західно-християнська цивілізація.**

Західна культура веде походження від двох несумісних начал: античне (засноване на релігії краси, розумі, естетиці, прагненні до знань, вільного дослідження), і іудео-християнське (засноване на послуху, етиці, вірі у Всевишнього, дотриманні традицій). Зчленування цих двох начал визначає динамізм європейської Західної цивілізації, оскільки ці засади перебувають у постійному конфлікті.

Від античного міста культура Заходу успадкувала автономність, свободу совісті, працьовитість, гідність особи. Християнська культура передала демократичну духовність, засновану на постулатах:

- всі люди грішні;
- всі рівні перед Богом;
- для спокутування гріхів релігія вимагає пізнати Бога

Сформувалися своєрідні умови у взаємостосунках релігії і політиці. Римська імперія проголосила автономність церкви щодо держави, релігійна влада підтримує політичну владу як гаранта порядку. У свою чергу, політична влада спирається на релігійну. Між політичною і духовною владою постійно тліє конфлікт за провідне положення в суспільстві.

У європейській цивілізації сформувалися два напрями на основі католицизму і протестантства.

Суть католицизму, а слідом за ним і західного світу, становить могутня пристосовність до всіх варіантів буття.

Римсько-католицька традиція характеризується:

- впорядкованістю форм (держави, стосунки між людьми);
- культом святості (заснований на культі сили і діяльності);
- затвердження переваги католицької церкви над світською владою.

Протестантство, новий напрям християнства, сформувалося в ході реформацій XVI ст., відколовшись від католицизму. Основні догмати протестантства.

→вчення про безпосередній зв'язок людини з Богом, Божественна благодать дарується людині безпосередньо Богом без посередництва церкви і духовенства;

- кожен сам може тлумачити слово Боже;
- культ спрощений і здешевлений (не приймають святих, ангелів, Богородиці), спрощені таїнства;
- немає поклоніння іконам, мощам;

протестантство розглядає земне життя як основу (католицизм розглядає земне життя як другорядне, вічне життя - на тому світі). У протестантстві світ божественного став проблемою і надбанням внутрішнього світу кожного віруючого;

- царство Боже і царство земне єдині;
- земне життя - це служіння Богу;
- У шлях до порятунку душі - це старанність у земних справах;

→активна земна діяльність розглядається як релігійний обов'язок, а лінощі прирівнюються до гріха.

Таким чином, на основі цих релігійно-духовних цінностей були затверджені принципи західної культури - принцип суб'єктивізму (особисте, упереджене ставлення до чого-небудь) і принцип індивідуалізму (людина відповідальна за формування своєї земної долі). Ці принципи складають основу світогляду людини західної цивілізації.

У доктринах протестантської релігії закладено початок політичної свободи людини Заходу (рівність людей перед Богом, рівність людей на землі, рівність можливостей і політичних прав). Організаційні засади протестантської церкви (парафіяни будують церкву, наймають священика, контролюють фінансові справи) відтворюють модель західної політичної системи: визнання лідерів, ієрархія (гр. священний + влада), консенсус (лат. сопзепзиз згода), відвертість.

→ **Православно-слов'янська цивілізація.**

Основа православно-слов'янської культури у святості. Поняття "святість" давніше за християнство. В давнину святість розумілася як результат особливої "життєвої сили, що плодоносить". Святими вважалися сили:

- вегетативної родючості (дерево, колос, жито);
- тваринної родючості (худоба, бджола);
- точки простору (гора, річка, поле);
- точки часу (святий день, свято, неділя);
- священні стихії (вогонь, світло, свята вода);
- рамки Всесвіту (Мати-земля, Батько-небо).

Тобто були освячені в своїх найбільш значущих точках простір і час. Звідси поняття "Свята Русь", імена (Святополк, Святослав, Святомир).

Надалі слов'янська культура як цивілізаційна основа набула багатозначності, багатоярусності. Слов'янська душа живе одночасно в багатьох століттях, в ній знаходять відгук язичницька містика, чуйність, причетність, колективізм общини, віра в прогрес, перспективу, навіть в екстремальних умовах XXI століття ("сподіватимемося на краще", "не ми - то наші діти житимуть краще" і т.п.). **У слов'янській культурі уживаються як поєднання непеєднуваного: мотиви упокорення і бунту, святість і гріховність.**

Ісламська цивілізація.

Іслам - одна з найбільш поширених релігій світу. Її послідовники - мусульмани (від араб, муслім - прихильник ісламу) - складають велику частину (від 80 до 90%) населення Мавританії, Марокко, Алжиру, Тунісу, Лівії, Єгипту, Судану, Сомалі, Йорданії, Іраку, Ірану, Сирії, держав Аравійського півострова, Туреччини, Афганістану, Індонезії, значну частину (від 60 до 70%) населення Нігерії, Сенегалу, Гвінеї, Малі. Загальна чисельність мусульман у світі становить близько 500 млн. чоловік.

Іслам виник у VII ст. н.е. в Хиджазі (Західна Аравія), поширився на Близький Схід, проник до Іспанії, на Сіцилію, в Середню Азію, Казахстан,

Кавказ, Поволжя. В даний час ісламська діаспора (гр. сіазрога розселення) стала впливовою силою в багатьох країнах світу.

Іслам став реакцією на гостру кризу, що охопила арабське суспільство, викликану розпадом родоплемінних відносин, підривом відповідних їм морально-етичних і релігійних уявлень і потребою в створенні в Аравії стабільної державної і суспільної організації.

Засновник ісламу - Мухаммед - автор Корану. Це був тверезий вольовий правитель, що створив з кочівників сильну світову імперію. Джерелом влади самого Мухаммеда, як світського і духовного глави мусульманської общини, проповідника, законодавця, верховного головнокомандуючого, булане племінна традиція, а Бог (Аллах), що нібито наділив свого "посланця" абсолютною релігійною прерогативою. Володіючи винятковою владою, Мухаммед не прагнув до збагачення: він здійснив дев'ятнадцять звитяжних військових походів, але після смерті в його особистому майні залишилося тільки вісім мечів.

Індо-буддійська цивілізація.

Індуїзм як етично-релігійна основа індо-буддійської цивілізації - одна з найбільш поширених релігій у світі. Послідовники індуїзму (індуси - не національне, а релігійне поняття) переважно живуть в Індії (близько 95% всіх індуїстів).

Незважаючи на наявність ряду загально визнаних доктрин і норм, індуїзм ніколи не мав більш-менш стрункої і однозначної системи переконань, уніфікованого догматизму і культу, строго канонізованого "священного писання", централізованої організації.

Буддизм релігія старіша, ніж індуїзм. Він виник у стародавній Індії в VI-V ст. до н.е. Його засновником вважається індійський принц Будда (тобто пробуджений, просвітлений). Основний зміст буддизму - практична доктрина "порятунку", або "звільнення". Вона викладена у вченні про "благородні істини".

Особливістю буддійського вчення є його практична спрямованість.

Воно виступає проти особливого значення зовнішніх форм релігійного зовнішнього життя і висуває як центральну проблему буття особистості: існує страждання і звільнення від страждання. З одного боку, страждання і звільнення від страждання постають як виключно суб'єктивний стан, з іншого боку - як якась "реальність", що має і об'єктивну (космічну) основу.

З розвитком індуїзму відбулося стирання специфічності буддизму і його зближення з індуїзмом. Він продовжує впливати на цивілізаційну основу: буддизм пом'якшує кастовий консерватизм (формою соціальної організації індусів служить каста), пом'якшує розшарування суспільства.

Відомий індійський письменник Менон писав: "Індо-буддійську цивілізацію сформували два потоки, які йшли назустріч один одному: один - це чуттєвий, інший - розумовий, один - форми, інший - думки. Один створив звуки, види і запахи цивілізації, інший створив світ інтелекту - індійську філософію, мислення".

Конституція республіки Індії включає в індуїзм, разом з іншими релігійними вченнями, і буддизм.

Етика індо-буддійської цивілізації - колективістська (етико-центристська). У центрі світогляду індуїста перебуває проблема обов'язку - дхарма ("триматися разом").

Це етичне поняття включає:

- кодекс моралі;
- праведність;
- коло обов'язків;
- відповідальність людини.

Основне значення надається обов'язкам людини, а не її правам. Виконання обов'язку розглядається як головний засіб досягнення вищої досконалості.

Таким чином, кожна цивілізація — це особливий світ влаштування життя багатомільйонних людських спільнот, які приречені на взаємозв'язки і взаємовплив своїм існуванням у спільному домі Земля. Під впливом глобалізації світової економіки, революційного поступу в інформаційних і телекомунікаційних зв'язках сучасні цивілізації все більше трансформуються, включаючи до свого соціокультурного простору універсальні, надлокальні цінності людства, сприймаючи досвід і сукупні досягнення інших цивілізацій.

3.3 Порівняльний аналіз світових цивілізацій

У дослідженнях у галузі порівняльного аналізу світових цивілізацій більшість вчених виходить з того, що сучасний діалог світових культур визначають п'ять могутніх духовно-релігійних традицій і цивілізацій, розглянутих у попередньому підрозділі.

Світові цивілізації в дослідженнях також поділяють на західні і східні. **Захід** сьогодні - не тільки західноєвропейські країни, але і всі регіони, де прийнята західноєвропейська духовна система координат (США, Канада). Іноді виділяють Західноєвропейську субцивілізацію і Океанічну субцивілізацію.

Схід — це православно-християнська, індо-буддійська, конфуціансько-буддійська й ісламська цивілізації.

13

Світові політичні культури в цьому розподілі розрізняють:

- два типи духовності;
- дві світоглядні матриці;
- дві системи культурних координат.

Захід розвиває технічний принцип освоєння світу. Схід - етично-релігійний. Захід виступає ініціатором інноваційних технологій. Схід-духовних ініціатив. Всі світові релігії зародилися на Сході, потім прийшли на Захід.

Іншими словами, протиставлення базових основ цивілізацій не означає їх взаємної самоізоляції. Схід, залишаючись Сходом в головному, зазнає трансформації під впливом вестерну у всіх сферах життєдіяльності.

Наприклад, стилізована уява про японців як про трудолюбивих, взаємоввічливих, законослухняних і добродішних людей не виключає того, що сьогодні спостерігається занепад традиційної духовності суспільства, «американізація» значної частини японської молоді, зростає злочинність.

Проте для японського суспільства непохитними залишаються духовно-етичні цінності. Переймаючи американський стиль життя, японець не втрачає національної самоповаги: «Ми кращі, ніж Вони, Ми - найкращі в світі!». Ось приклад, що характеризує стан суспільної свідомості японського суспільства. Незважаючи на те, що за останні роки Японія переживає різкий економічний спад і, як наслідок, спостерігається загальне зростання злочинності, в 2002 р. на вулицях Токіо люди виявили і здали до бюро знахідок загублену готівку, загальна сума якої становила 23 млн. доларів, 72% таких знахідок були повернені власникам. Така порядність передається на генному рівні. Перше бюро знахідок з'явилося в Японії у 1718 р. Сьогодні такі бюро є в кожному населеному пункті. У Токіо, де проживає 8 мільйонів чоловік (і 33 мільйони в приміській зоні), ви неодмінно відшукаєте загублену вами річ. На стелажах складу бюро знахідок, що займає чотири поверхи, розмішені сотні тисяч втрачених предметів, які внесені в комп'ютерну базу даних.

Таким чином, первинні відмінності цивілізацій є джерелом їх протистояння, мають історичне коріння і значно посилюються сучасною суб'єктивною глобалізацією.

3.4. Психоаналітична структура різних цивілізацій. Архетип.

Усвідомлення психоаналітичної структури різних цивілізацій доцільно почати з розгляду деяких понять.

Психіка індивіда - це властивість високоорганізованої матерії (мозку) відображати в особливій, притаманній лише даному індивідові формі об'єктивну реальність, оточуюче середовище і внутрішній духовно-емоційний світ.

Психіка людини обумовлює її взаємини з іншими людьми та суспільством, виконує функції орієнтації, регулювання і керування спільною життєдіяльністю людей.

Основа психіки людини закладається на генному рівні, від народження. У той же час вона формується і під впливом оточуючої дійсності, соціального середовища, спільної діяльності.

14
Великомасштабні соціальні спільноти (цивілізації, нації) характеризуються лише їм властивою **соціальною психологією**, котра відображає, з одного боку, психіку індивідів, які складають цю спільноту, з другого - поведінку і життєдіяльність людей, обумовлені фактом їхнього включення до даної соціальної спільноти. Соціальна психологія формує суспільну свідомість, тобто систему духовних способів ставлення людей до світу, до інших осіб і до самих себе.

Психологічна структура різних цивілізацій багато у чому визначає їх позицію в між цивілізаційних взаємозв'язках і взаємодіях, а також відношення до проблем глобалізації світової системи.

Основу цивілізаційної ідентичності представників соціальної спільноти конкретної цивілізації складають особливості їх психіки, темпераменту характеру і здібностей до різних видів діяльності, загальний духовний склад. Зміст цих особливостей визначається архетипом індивідів — представників конкретної цивілізації.

Архетип - це першоджерело становлення та розвитку культурних і соціальних моделей, які оформлюють людське буття.

Він формує психологічну структуру індивіда на генному рівні, є вродженим відображенням духовного світу предків і не може бути представлений сам по собі як об'єктивна реальність.

Архетип є частиною спадкової структури психологічного буття, не має форми, як інстинкти, але має здатність до формування і проявлення у будь-яких формах (або представлення певними проявами) спонтанно [лат. *spontaneus* - довільний] завжди і всюди (наприклад, особливість національного характеру).

Архетип — це колективні несвідомі мотиви, котрі виникають із колективного несвідомого і лежать в основі усіх релігій, міфологій, казок, легенд.

Природа архетипу перебуває за межами свідомості. При прояві тих або інших сторін архетипу вони мають чітко окреслений духовний початок, котрий протистоїть інстинктивним пориванням людини. Архетип і інстинкт співіснують як відображення у нашому розумі стану протиставлення, котрий лежить в основі усієї психічної енергії. Вони подібні до позитивного й негативного зарядів, котрі створюють поле напруженості, що сприяє появі струму (тобто розвиткові свідомості).

Розглянуті поняття дозволяють визначити психологічні особливості різних цивілізацій, їх готовність до взаємодії і добровільної співпраці.

- 1. Західна цивілізація (Європейський континент)** характеризується консерватизмом суспільної психології, прагненням до відособленості свого буття, неготовності суспільства поступитися своїм привілейованим положенням, відмовившись від експансії і агресії стосовно інших цивілізацій.
- 2. Західна цивілізація (США)** психологічно протиставляється «старій цивілізації», пориває з її архе, формує психологічну штучну модель «пустки», чистого простору як основи формування нової спільноти на основі егоцентризму.
- 3. Слов'янсько-православна цивілізація** переживає глибокі трансформації в суспільній психології. З одного боку, спостерігається повернення суспільства до витоків - архе: зміцнення релігійної свідомості, посилення ролі православної церкви в суспільстві, звернення до містики, знахарства, з іншого - розрив з цивілізаційними цінностями під натиском вестерну. У суспільній свідомості відбувається процес пошуку відповідей на питання: «Хто ми? Звідки ми? Куди ми йдемо?».
- 4. Ісламська цивілізація** перебуває у стані активізації архе, посилення релігійного фанатизму. Суспільна свідомість, по суті, глуха до діалогу з іншими цивілізаціями. Внутрішньоцивілізаційний розкол між ортодоксальними мусульманами - суннітами і шиїтами - носіями ідей імаму Алі і Хусейна, родичів Мухаммеда.
- 5. Конфуціансько-буддійська цивілізація** зберігає сильне цивілізаційне архе, але бурхливо розвиває самосвідомість, реалізує свої цивілізаційні

інтереси у взаємодії з іншими цивілізаціями, підпорядковуючи їх цінності на службу собі.

6 Індобуддійська цивілізація у своїй основі передбачає толерантність до інших народів. Вона інтегрована в природу, що ототожнюється з Богом, Любов'ю. В індуській цивілізації формування психологічної структури особистості і суспільства вживається не знизу догори, від рівня архе - до особистості, а швидше згори вниз, через вище духовне начало особи, з якого виділяється складова, що має справу з реальністю для життя у матеріальному світі. Іншими словами, відбувається сходження зі світу символічного у світ реальний.

Серйозні відмінності в рівнях цивілізаційної свідомості дають змогу зробити висновок про те, що процес набуття людством якісно нового стану на основі формування єдиного психологічного простору перебуває на нулі. Тому сьогодні необхідне нове бачення світу для означення його майбутнього. Це є предметом дослідження науки про глобалізацію.

Тема 4. Методологія глобалістики.

4.1. Методологічні підходи до визначення предмету глобалістики

Структура методології глобалістики може бути охарактеризована її предметом. Розрізняють два основних підходи до визначення предмету глобалістики:

→ вивчення актуальних, глобальних проблем (вузький підхід);

→ дослідження світу як цілісності всіх форм буття людства.

В рамках вузького підходу основними напрямками дослідження є:

- переорієнтація військової економіки на вирішення завдань на користь суспільства;
- сприяння соціально-економічному розвитку відсталих держав;
- вирішення екологічних проблем якісно нової складності (зниження в навколишньому середовищі змісту токсичних речовин, ослаблення "парникового ефекту", загроза потоншення озонового шару атмосфери, загроза кислотних дощів);
- розвиток енергетики з урахуванням потепління клімату;
- незбалансоване економічне зростання;
- криза управління і здатності керувати світовими процесами;
- забезпеченість населення землі продуктами харчування і наявність водних ресурсів;
- зростання чисельності населення на планеті та міграційні потоки;
- зрушення у світовій геополітичній ситуації.

У другому напрямі глобалістики предметне поле сформульоване ширше, вивчається світова цивілізація як цілісність, а окремі проблеми, у тому числі і глобальні, розглядаються як зміст цієї цілісності, тобто предметом є стан світової цивілізації в цілому і можливі шляхи її розвитку.

У цьому напрямі немає єдності методологічних позицій і підходів. Світова цивілізація розглядається в різних площинах і з різних наукових позицій:

1. Позиція історичного матеріалізму. Розвиток людської цивілізації розглядається як зміна суспільно-економічних формацій, в основі яких лежить рівень розвитку продуктивних сил. Перехід від однієї формації до іншої визначається як вирішення протиріч класів методом революційних перетворень. З позиції історичного матеріалізму всі народи, незалежно від цивілізаційної приналежності, повинні пройти однаковий шлях розвитку.
2. Позиція економцентризму Іммануїла Валлерстайна. Автор цієї позиції пропонує світосистемний підхід, у рамках якого глобальний світ розглядається як історична система, заснована на експансії капіталізму і розчленуванні на центр, периферію і напівпериферію. За ім. Валлерстайном капіталістичний світ-економіка, логікою своїх внутрішніх потреб і завдяки можливостям, породженим його технологією, здійснював протягом століть експансію, включаючи в себе весь світ, всі історичні системи. Слаборозвиненість багатьох країн - необхідний продукт чотирьох сторіч самого існування капіталізму. Капіталізм використовує не тільки привласнення власником додаткової вартості, виробленої працівниками центру, але і виробленої в цілому світовою економікою.
3. Цивілізаційний, або культурологічний підхід. Процес глобалізації розглядається як можливий, бажаний результат творчого діалогу цивілізацій. Цей підхід ґрунтується на плюралізмі глобальності. Кожна цивілізація має власну логіку існування та розвитку. Завдання науки глобалістики- виробити застережні знання і прийнятні альтернативи майбутнього. Цей напрям намагається вирішувати глобальні проблеми, обумовлені процесами сучасного світу, шляхом діалогу цивілізацій. Тому предметом глобалістики визначається дослідження процесу глобалізації в динаміці. Головною проблемою дослідження є розробка концепції діалогу цивілізацій у відповідь на глобальні виклики часу.

17

4.2. Логіка визначення предмету і послідовності дослідження процесів глобалізації

Онтологічна або системна логіка припускає розгляд глобального світу як цілісної соціальної системи, що включає сукупність взаємопов'язаних проблем (економіка, освіта, національна безпека і т.д.). Вивчення кожної проблеми повинне здійснюватися в єдиному блоці з іншими взаємопов'язаними проблемами.

Розглянемо цю тезу на прикладі проблеми національної безпеки України в умовах глобалізації.

У блок-комплекс вивчення цієї проблеми органічно входить ланцюжок проблем: наука - інформація - освіта - економіка - національна безпека.

Стан безпеки можна охарактеризувати, відповівши на наступні питання:

- Що у нас є?
- Яка якість того, що є?
- Чи все це відповідає вимогам сьогодення?

- Чи спроможні нормально функціонувати складові блоку?
- Що необхідно зробити для їх ефективного функціонування?

4.3. Методологічні принципи, критерії і методи глобалістики

У рамках вузького підходу до визначення предмету глобалістики керуються трьома основними принципами:

→ комплексний розгляд глобальних масштабних проблем, у яких знаходить вияв постійно зростаюча взаємозалежність всіх країн світової системи;

→ першочерговий розгляд довгострокових проблем, рішень і практичних заходів, які не можуть бути розглянуті урядами окремих країн;

→ проникнення в суть усього комплексу сучасних економічних, політичних, культурних та інших проблем, які визначаються як "глобальні".

В основу нової науки покладені наступні методологічні принципи:

1. Принцип, пов'язаний з "межами зростання", екологічним перевантаженням планети. Основними точками глобальних "меж зростання" є:

- об'єм споживання людиною матеріальних ресурсів і енергії: у найближч і десятиліття людство зіткнеться з проблемами виробництва продуктів харчування, енергії, промислових товарів, необхідних на душу населення;
- зростання ресурсоемкості отримання природних ресурсів, знешкодження наслідків споживання і охорони природи;
- процентне співвідношення всіх видів боргу до щорічного реального об'єму виробництва зростає;
- росте розшарування і поляризація суспільства;
- соціальна солідарність йде на спад.

2. Потіснення принципу детермінізму. Концепція детермінізму визнає об'єктивну закономірність і причинну обумовленість всіх явищ природи і суспільства і тим самим ніби протягає нитку з минулого в майбутнє: майбутнє зумовлене теперішнім. Наприклад, історичний матеріалізм розглядає розвиток суспільства як похідну від рівня розвитку продуктивних сил, а характер виробничих відносин-як явище, обумовлене продуктивними силами. Нові наукові концепти допускають:

→ нелінійність розвитку (на зміну одному ладу не обов'язково приходить інший, прогресивніший, розвиток може мати вектор як прогресу, так і регресу);

→ біфуркацію, тобто розділення, розгалуження чого-небудь. Наприклад, відбувся процес розгалуження історичного розвитку країн - колишніх союзних республік СРСР. З єдиного народногосподарського комплексу і спільної політичної системи утворилися держави з капіталістичними відносинами, що повернулися в своєму розвитку до тоталітарно-феодалного суспільства або капіталізму на стадії дикого, кримінального первинного накопичення капіталу.

→ дискретність політичного простору і політичного часу. Наприклад, політичний простір індо-буддійської цивілізації абсолютно толерантний до множинності богів, способу життя, а політичний час різних суб'єктів, що

ідентифікують себе з ісламською цивілізацією, характеризується відмінностями в темпах життя, щільності і спресованості нормативного часу.

3. Відмова від інструментальної, прагматичної раціональності, яка реалізується в жорстких наступальних, безкомпромісних технологіях. Наприклад, міжцивілізаційна агресивність між вестерном та ісламом. На зміну повинні прийти “м’які”, діалогові технології між культурами і цивілізаціями на основі взаємного визнання їх самотності та рівноправ’я.

На основі розглянутих принципів формуються критерії оцінки сучасного світового політичного й економічного порядку, а також методи, що застосовуються при дослідженні процесу глобалізації.

Тема 5. Глобальна економіка.

5.1. Поняття “економіка”

Поняття “економіка” має численні визначення залежно від змісту визначуваного предмету. У буквальному значенні перекладу з грецької слово - економіка - це мистецтво домашнього господарювання.

Змістом економічного життя суспільства є різноманітні процеси і явища, суть яких становить практична економічна діяльність в суспільному виробництві, метою якої є створення товарів і послуг для задоволення потреб людей. Великий англійський вчений-економіст Адам Сміт стверджував, що “споживання є єдиною і кінцевою метою виробництва”. У цьому аспекті зміст поняття “економіка” становить сукупність галузей і видів матеріального і нематеріального виробництва, що забезпечує відтворювальний процес (виробництво, розподіл, обмін і споживання).

Поняттям **“економіка”** визначається господарство окремо взятого суб’єкта господарської діяльності, адміністративно-територіального утворення, окремої країни, групи країн або всього світу (світове господарство).

Функціональна економічна наука - економікс (англ. еcomomics) - це теорія ринкової організації суспільного виробництва. Вона включає макроекономіку і мікроекономіку.

Економіка як сукупність економічних відносин, що складаються у виробництві, розподілі, обміні і споживанні, є змістом нормативної економічної теорії - політичної економії (поєднання трьох грецьких слів: суспільний устрій, дім, господарство, закон). Головна мета політичної економії - пояснення навколишньої економічної дійсності, а також надання допомоги у виробленні економічної політики, заснованої на наукових економічних, соціальних і етичних принципах, знання яких може допомогти підвищити рівень життя людей.

5.2. Основні постулати головних напрямів політичної економії

У політичній економії як науці історично сформувався два принципово непримиренних напрями, в основі яких лежать трудова теорія вартості та теорія чинників виробництва.

Біля витоків трудової теорії вартості стояли основоположник класичної політекономії Уїльям Петті, великі економісти Франсуа Кене, Адам Сміт, Давид Рікардо.

До логічної завершеності трудову теорію вартості довів Карл Маркс у його вченні про додаткову вартість. Його вихідними положеннями є:

1. Єдиним **джерелом вартості товарів** є абстрактна людська праця. К.Маркс виходить з того, що товар має дві властивості: задовольняти людські потреби (ця здатність називається споживчою вартістю) і бути обмінним у певних пропорціях на інші товари (мінова, або просто вартість). Звідси випливає подвійний характер праці, який містить у собі товар - робоча сила.

2. **Робоча сила** - це здатність працівника виконувати ту чи іншу доцільну роботу.

Робоча сила у дії виявляється як праця, яка завершується певним результатом - продуктом. Вартість робочої сили зводиться до вартості життєвих засобів, які необхідні для її відтворення. Вартість, яка створюється працею працівника, і вартість робочої сили - величини різні. Надлишок вартості, яка створюється працею трудівника над вартістю його робочої сили, становить **додаткову вартість**. Здатність створювати додаткову вартість є специфічною споживчою вартістю товару робоча сила.

Додаткова вартість, яка створюється робочою силою в процесі виробництва, є субстратом прибутку.

Теорія додаткової вартості К. Маркса залишається актуальною до наших днів, визнана світовими науковими авторитетами. Так, американський соціолог та економіст Іммануїл Валлерстайн, що на протязі ряду років був президентом Міжнародної соціологічної асоціації та має репутацію живого класика, пише: "Маркс і його ідеї процвітають, вони стоять на ногах міцніше, ніж ідеї будь-якого іншого аналітика XIX ст. і обіцяють залишатися в центрі соціального життя світової системи XXI ст.". Аналізуючи структуру світової системи, І. Валлерстайн стверджує, що "капіталізм використовує не тільки привласнення власником додаткової вартості, створеної трудівником, але і привласнення зоною серцевини (розвинутими країнами) додаткової вартості, створеної у світовій економіці в цілому".

Другий напрям в економічній теорії започаткував видатний французький економіст Жан Батист Сей, автор теорії чинників виробництва.

Основні положення теорії Ж. Б. Сея про виробництво полягають у наступному:

→багатство — це всі блага, якими може користуватися людина; блага складаються з речей і мають цінність;

→цінність отримується наданням предметів корисності, якої він раніше немає; корисність — це властивість речі задовольняти потреби людини;

→виробляти — значить надавати цінності речам, зробивши їх корисними;

→надання цінності речам, що робить їх товаром, походить від певної дії, певної роботи, яку виконують люди, капітали і земля. Ця робота називається продуктивною послугою;

→ люди, що беруть участь у виробництві речей, поділяються на працівників, підприємців, капіталістів (власників капіталів) і землевласників. Всі вони є виробниками;

→ всі учасники виробництва, надаючи речі корисності, беруть участь у формуванні її ціни і одержують за це свою частину доходу: землероб - у вигляді ренти, капіталіст - у вигляді відсотка на капітал, підприємець - у вигляді прибутку, робітник — у вигляді заробітної платні.

У руслі теорії чинників виробництва зародилися і розвивалися теорії: граничних величин - маржиналізм; про особливу роль підприємця як чинника виробництва; про державне регулювання ринкової економіки та ін. Всі вони виходять з того, що нова вартість створюється не тільки робочою силою, але й іншими чинниками виробництва. Проте, якщо в трудовій теорії вартості як субстанція знову створеної вартості визначається абстрактна праця, то в теорії чинників виробництва такого загального сутнісного начала не позначено.

5.3. Зміст економічних відносин відтворювального процесу

Глобальною метою економічної діяльності є виробництво благ, необхідних людям для життя. В процесі виробництва люди вступають між собою у виробничі відносини. Виробництво, що розглядається як постійно повторюваний процес, є відтворення. Існування виробництва обумовлене існуванням споживання, тобто наявністю потреб, які можуть бути задовільнені. Виробництво і споживання - початковий і кінцевий полюси відтворювального процесу. Вироблений продукт свій рух до споживача починає з розподілу його між учасниками власне процесу виробництва, потім кожний з них свою одержану частку повинен обміняти на інші, необхідні йому товари і послуги. Тільки після цього може відбутися їх споживання.

Таким чином, виробництво, розподіл, обмін і споживання тісно пов'язані між собою в єдиному відтворювальному процесі і є частинами єдиного цілого. Провідна роль у цій єдності належить власне виробництву. Але на виробництво впливають розподіл, обмін і споживання, які, в свою чергу, перебувають у взаємовпливі.

З того, що виробництво як безперервний процес відтворення включає у повному обсязі розподіл, обмін і споживання, випливає висновок, що виробничі відносини охоплюють не тільки відносини самого процесу виробництва, але так само і всю сукупність відносин, що виникають у всіх сферах відтворення.

Виробничі відносини завжди є відносинами з приводу привласнення засобів виробництва (знаряддя праці + предмети праці) та продуктів праці, тобто є відносинами власності. Привласнення здійснюється за допомогою процесу виробництва, розподілу, обміну і споживання в різних формах.

Економічний зміст власності визначається сукупністю виробничих відносин, які складаються об'єктивно у виробництві, розподілі, обміні та споживанні. Право власності визначається повноваженнями володіння, використання і розпорядження рухомим і нерухомим майном, інтелектуальними цінностями, своєю робочою силою.

Базисні економічні відносини - відносини власності, що визначають характер і зміст всіх економічних відносин у всіх фазах суспільного відтворення.

У процесі власне виробництва встановлюються і реалізуються відносини з приводу чинників виробництва (знарядь праці, предметів праці і робочої сили).

Процес розподілу є реалізацією відносин перш за все між власником засобів виробництва і власником робочої сили, а також між власником виробленого продукту і суспільством. Це відносини з приводу розподілу вироблених продуктів, засобів виробництва між членами суспільства, а також розподілу людей за родами трудової діяльності.

В процесі обміну формуються відносини між власниками предметів обміну з приводу прирівнювання їх вартостей. Суть обміну полягає в зміні власників обмінюваних товарів.

В процесі споживання містяться прояви всієї системи економічних відносин, що склалася в сферах виробництва, розподілу і обміну.

5.4. Поняття і структура світового господарства

Глобалістика як наука оперує поняттями “світове господарство”, “світова економіка”, “міжнародні економічні відносини” та ін. Деякі автори користуються цими поняттями як синонімами. На думку інших, відмінність у змісті цих понять визначають умови розвитку міжнародного розподілу праці і включення національних господарств у світовий процес відтворення.

Світове господарство розглядається в двох площинах. З одного боку - це сукупність взаємопов'язаних міжнародним обміном національних господарств, які є його підсистемами. З іншого боку - всесвітній розподіл праці формує світове господарство як єдиний наднаціональний світогосподарський простір, який створює інший, більш адекватний поняттю “світове господарство”, рівень світогосподарських відносин.

Єдиний світогосподарський простір - це наднаціональне середовище підприємництва, в рамках якого діють єдині економічні, правові і соціально-культурні вимоги до суб'єктів виробничої і комерційної діяльності.

Таким чином, **світове господарство** як система відносин, що охоплюють різні сфери, включає ряд підсистем: технологічну, економічну, правову і соціально-культурну.

Технологічна підсистема - це система відносин суб'єктів господарювання з приводу сукупності вимог, які пред'являють сучасні технології, і необхідність забезпечувати конкурентоспроможність на світовому ринку. Ці вимоги технології можуть бути зведені до таких основних параметрів:

- інформаційно-комп'ютерний характер технології;
- наукоємність;
- ресурсозберігаючий, безвідходний та екологічно чистий тип технології;
- біотехнологічність, тобто технологія, яка ґрунтується на природних процесах.

Економічна підсистема - система економічних відносин, що охоплює як відносини, що реалізуються у рамках національних відтворювальних комплексів (національні економічні відносини), так і відносини, які

реалізуються в єдиному економічному просторі вільного переміщення товарів, послуг, капіталів і робочої сили, а також інформації через межі національних держав (інтернаціональні, міжнародні економічні відносини).

Національні та інтернаціональні, міжнародні економічні відносини охоплюють всі сфери економічної діяльності в рамках світового господарства (НТП, виробничо-інвестиційна діяльність, торгівля, валютно-фінансові і кредитні відносини); реалізуються на всіх стадіях суспільного відтворення (власне виробництво, розподіл, обмін і споживання). Як об'єкти цих відносин можуть виступати міжнародні об'єднання держав, підприємств, окремі держави, підприємства, підприємці та інші.

Правова підсистема - це зведення загальних правил підприємницького права і норм господарської поведінки. Вони складаються в єдине правове поле в процесі вироблення норм міжнародного господарського, цивільного і патентного права.

Соціально-культурна підсистема - формується на основі міжцивілізаційного діалогу. Істотний вплив на цей процес має культурна агресія вестерну. Сьогодні сили міжцивілізаційної протидії перевершують сили взаємодії.

Підсистема економічних відносин світового господарства є **світовою економікою**. Вона включає все різноманіття економічних відносин, які формуються, розвиваються і реалізуються як у рамках національних економік, так і в єдиному економічному просторі. Вони охоплюють всі сфери економічної діяльності, всі стадії відтворювального процесу і всіх суб'єктів господарювання.

Міжнародна економіка - це система інтернаціональних, міжнародних економічних відносин, які складаються на єдиному світовому економічному просторі.

Інтернаціоналізація національних економік в сучасних умовах переростає в інтеграцію і транснаціоналізацію. Тобто відбувається процес формування єдиного наднаціонального економічного простору - **наднаціональної економіки**.

23

Економічні інтереси як мотив процесів глобалізації

Методологічним підходом до вивчення суті процесів глобалізації світової економіки повинно стати положення проте, що економічні відносини кожного суспільства виявляються як інтереси. Виявлення і з'ясування інтересів, які реалізуються в міжнародних економічних відносинах, дає можливість визначити рушійні сили глобалізації

Економічні інтереси - це об'єктивні мотиви діяльності людей, які відображають їх відносини з приводу формування і руху матеріальних умов виробництва та реалізації його цілей. Зрештою, економічний інтерес відображає відносини власності на засоби виробництва і заново створений продукт.

5.6. Процес розвитку економічних відносин світового господарства

Процес економічної глобалізації змінює характер економічних відносин на міжнародному рівні та реалізовані в них інтереси. Характеризуючи роль, яку

відіграють міжнародні відносини, К. Маркс сформулював наступне положення: «Вторинні, третинні, взагалі похідні, перенесені, непервинні виробничі відносини».

Світова економіка є сукупністю національних (первинних) і інтернаціональних, міжнародних (непервинних) економічних відносин.

Міжнародна економіка заснована на приматі національних економічних інтересів, які реалізуються в міжнародних (непервинних) економічних відносинах, що відображають інтернаціональний інтерес.

У наднаціональній економіці реалізується інтерес суб'єкта господарювання, який втрачає національний характер, тобто економічні відносини і економічні інтереси перестають бути міжнародними, оскільки з одного боку виступає суб'єкт, що представляє національну економіку, а з іншого - суб'єкт, що представляє тільки свої інтереси.

Руйнування національних відтворювальних комплексів і формування відкритого економічного простору в процесі глобалізації звільняє суб'єктів господарювання від національних обмежень (національного господарського механізму). Вони втрачають національну основу діяльності. В економічних відносинах, в які вступають незалежні від національних економічних коренів суб'єкти, відображаються тільки їх індивідуальні інтереси. Ці інтереси знову стають первинними, але відірваними від національних.

Таким чином, економічна глобалізація призводить до усунення національного інтересу як основи міжнародних економічних відносин, перетворює світову економіку на простір, де взаємодіють незалежні господарюючі суб'єкти на основі необмеженої конкуренції.

Таким чином, економічна глобалізація призводить до усунення у національного інтересу як основи міжнародних економічних відносин, перетворює світову економіку на простір, де взаємодіють незалежні господарюючі суб'єкти на основі необмеженої конкуренції

Тема 6. Наукові концепції і проблеми глобалізації.

6.1.Періодизація розвитку науки про глобальний світ

Ідея глобального розвитку людства - давня як сам світ, але формування глобалістики як самостійного наукового напрямку відбулося зовсім недавно: на межі 60-х і 70-х років минулого століття. В Україні дослідження проблем глобалістики в рамках Національної академії наук (НАНУ) розпочато у середині 90-х років.

Представлена у різних наукових джерелах періодизація розвитку науки про глобальний світ, залежно від визначення предмету дослідження, може бути систематизована за двома напрямками: політолого- культурним і економіцентристським.

У першому напрямі виділяють наступні історичні періоди в розвитку науки про глобальний світ:

Перший період. Ідею циклічного глобального розвитку світу як суми різних форм державного устрою знаходимо ще у філософів давнини. Вони

обґрунтовували “трагічне коло генези” - утворення, становлення і занепад людських спільнот.

Другий період (XVIII-XIXст.). На зміну трагічному песимізму прийшло життєстверджуюче прогресивне бачення єдиної історії народів (прогрес людського розуму). Обґрунтовувалася лінійна концепція глобального розвитку: неухильне, без зупинок і падінь сходження до висот розуму, справедливості, миру і добра. Ця концепція надихала і спонукала до історичної дії, ставала життєвим сенсом багатьох людей.

Третій період. Досвід XX ст. підірвав ідею прогресивного розвитку, чому сприяли:

- екологічна криза;
- політичні революції,
- світові війни,
- небачені катастрофи у всіх сферах людського існування: диктатури і екоцид масові репресії, атомні бомбардування й аварії, загроза атомного знищення світу та ін.

В результаті - повсюдне і цілковите розчарування в ідеї прогресу. Ідея про оптимальні зміни у світі та історичній еволюції сприймалася як не підтверджена суспільною практикою.

Період четвертий, У 60-ті роки XX ст. на зміну класичному типу раціональності з її схилянням перед Розумом, закономірністю, обумовленістю всього, що відбувається, приходять постмодерністська розкутість.

Виник **Римський клуб** - міжнародна неурядова організація, в якій з'єдналися на правах членства близько 100 видатних вчених, громадських діячів, представників ділових кіл, стурбованих соціально-економічними й екологічними проблемами світу. Діяльність Римського клубу сприяла становленню і утвердженню нового міждисциплінарного напрямку науки - глобалістики як науки про глобальний світ і його проблеми У доповідях Римського клубу визначено багато наукових категорій глобалістики. Серед них-концепції “меж зростання”, “глобальної свідомості”, “контролю глобального розвитку”, “глобальних проблем”, “світоз- системного аналізу” та інші.

Прихильники другого - економостристського напрямку за критерій періодизації визнають експансіонізм капіталізму.

Перший період узгоджується з великими географічними відкриттями і колонізацією багатьох незахідних культур.

Другий період припадає на кінець XIX- початок XX ст., епоху імперіалізму. Були розроблені теорії імперіалізму В. Леніна, К. Каутського, М. Бухаріна та інші.

XX століття як **третій період** розвитку світосистеми характеризувався протиборством капіталістичної та соціалістичної систем господарювання та відповідних наукових концепцій.

6.2. Політекономічні концепції глобалізації

Різні концепції щодо визначення суті та змісту глобалізації відображають методологічну позицію їх авторів.

Перша позиція. Спостерігаються в цілому слабкі зміни, які є результатом природного розвитку капіталістичної економіки як інтернаціональної, при цьому національні держави і далі виступатимуть регуляторами національних економік. Прихильники цієї позиції стверджують, що поняття “глобалізація” чисто ідеологічна конструкція, і що ідея нової, високоінтернаціоналізованої, фактично неконтрольованої економіки, заснованої на диктаті монополізованого світового ринку, безпідставна.

Друга позиція - діаметрально протилежна. Згідно з нею глобальна економіка - це економіка, в якій транснаціональний капітал підпорядковує собі національні економіки, фактично ніким і нічим не стримується в своїй активності. Національні держави слабшають і втрачають здатність протистояти владі транснаціональних корпорацій. Формується єдиний економічний простір, не розділений національними межами, у якому відносини суб'єктів регулюються “правом сильного”.

Третя позиція. Її прихильники не заперечують, що відбувається глобальна трансформація всієї організації світової економіки і її глобалізація відбиває кількісні зміни в розподілі світових доходів, їх поляризації. Проте це не спричинює ослаблення національних держав. В основі міжнародних економічних відносин і далі лежатиме національний економічний інтерес, а політична влада, внутрішня організація життя суспільства розподіл ресурсів національними державами добровільно частково передаватимуться на наднаціональний рівень.

Четверта позиція підтверджує, що існують якісні зміни в світовій економіці, які проникають в усі сфери життя суспільства. Прихильники цієї концепції також підкреслюють, що глобалізація приводить до переосмислення відносин між глобальною економікою та національними державами, національними та локальними громадянськими суспільствами та наднаціональними організаціями і союзами.

6.3. Культурологічні концепції глобалізації

Окрім політекономічних існують і культурологічні концепції глобалізації, що певною мірою доповнюють і розширюють концепції економістів і політологів.

У працях зарубіжних і вітчизняних учених виділяються чотири сценарії процесу глобалізації.

Перший сценарій - глобальна культурна уніфікація під впливом культурної агресії за зразком вестернізації. Всі країни переймають західний спосіб життя, відбувається уніфікація товарів, послуг і культурного продукту. Однорідна світова цивілізація управляється світовим урядом, який керується західними базовими цінностями.

Другий сценарій “периферійної корупції”. Припускає розпад незахідних цивілізаційних культур і утворення “культурного смітника” вестерну. Периферійні культури фільтрують і залишають для вживання культурні продукти тільки найнижчого рівня: популярна література, порнографія, те, що називається масовою культурою. Такий світ складатиметься з країн

центру, периферійних країн, згідних з існуючим порядком, і країн, викинутих на задвірки цивілізації.

Третій сценарій “мозаїчних культур”, тобто світ захищених, замкнених, конкуруючих і ворожих цивілізацій.

Четвертий сценарій. Егалітарний світ відкритих держав загального добробуту, між якими існує інтенсивний культурний обмін, що сприятиме розквіту місцевих і релігійних культур. В основу цього світу закладаються базові цінності, що лежать в основі різних цивілізацій. В цілому запитання про зміст і сутність глобалістики покищо залишається дискусійним.

Таким чином, у науці немає єдиної думки про суть і зміст процесу глобалізації, але сьогодні в світі склалися реалії, лише зважаючи на які можливе дослідження процесів глобалізації.

6.4. Передумови сучасної глобалізації

Сучасні дослідники в галузі глобалізації виходять з ряду передумов (те, що передувало за часом):

- процес зближення розвинутих країн за техніко-економічними, соціально-структурними і політичними показниками;
- процес нівелювання різних держав у світовому просторі, пов'язаний з посиленням розпадом колоніальних імперій, вибором багатьох країн на користь модернізації, вестернізації;
- якісне вдосконалення транспорту і засобів зв'язку, що сприяло зміцненню контактів між народами;
- схвалення значною частиною світової спільноти характерного для США консюмеризму і відповідних моделей життя;
- консорціум світової правлячої меншості, яка відірвалася від національних місцевих інтересів;
- формування сил протидії агресії центру, насамперед в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (Китай, Японія);
- зростаючий прояв неспроможності класичних наукових уявлень про шляхи людської цивілізації і катастрофічні наслідки вільного ринкового капіталізму

6.5. Концепція ноосфери В. І. Вернадського

Геохімік академік В. І. Вернадський, аналізуючи склад земної кори, виявив, що з моменту появи життя на землі кількість речовини, охопленої життям в біосфері, є величина постійна і мало змінна протягом геологічного часу... В той же час він дійшов висновку, що «впродовж двох мільярдів років... спостерігається вдосконалення - ріст центральної нервової системи (мозку)».

На думку В. Вернадського, «вибух» наукової думки у ХХ ст. підготовлений всім минулим біосфери. “Людина своєю працею — і своїм свідомим ставленням до життя - змінює земну оболонку - геологічну ділянку життя, біосферу, переводячи її в новий геологічний стан. Завдяки людській праці і свідомості біосфера переходить в ноосферу”.

В останні роки розвивається наука еніологія (гр. aínigma - загадковий), яка досліджує незрозумілі, незбагненні, загадкові явища. Вчені, що працюють в

цій галузі, стверджують, що в природі суспільства відбувається постійний кругообіг: матерія - дух - інформація - матерія. Такий обмін матеріального і духовного можна пояснити з матеріалістичних позицій.

Що утворює субстанцію ноосфери? Духовну діяльність людини, нашу думку, можна розглядати з двох боків.

По-перше, це процес, що регулює взаємини індивіда з навколишнім середовищем і внутрішній психо-емоційний його стан (настрій, відчуття, ставлення до чого-небудь, бажання і т.д.)

По-друге, це духовне виробництво - особлива форма духовної діяльності, “продукцією” якої є ідеї, уявлення, образи, теорії, наукові відкриття.

Продукція духовного виробництва матеріалізується у формі творів мистецтва, результатів наукової діяльності, перетворення стосунків між людьми, соціальних процесів і явищ. Вона відокремлюється від біологічного начала людини, що створила цю продукцію, і продовжує самостійне існування.

В узагальненому вигляді матеріалізоване духовне виробництво знаходить відображення у змісті інформаційного багатства, яке створило людство. Ідеї, образи та думки людей, що жили до нас і наших сучасників, стають спільним надбанням.

Але повернемося від фантастики до реальності. Вчення про ноосферу дає методологічний підхід до оцінки процесу глобалізації і визначення перспектив розвитку людства. Ось висновок В.І. Вернадського: “Історичний процес на наших очах докорінно змінюється. Вперше в історії людства інтереси народних мас — всіх і кожного - і вільної думки особистості визначають життя людства, є мірилом його уявлень про справедливість. Людство, взяте в цілому, стає могутньою геологічною силою. І перед ним, перед його думкою і працею, постає питання про перебудову біосфери на користь вільно мислячої людини як єдиного цілого”. Цей новий стан біосфери, до якого ми, не помічаючи цього, наближаємося, і є “ноосфера”.

Вчення про невіддільність ноосфери від біосфери попереджує нас про згубні наслідки їх протиставлення. Руйнування духовного начала людського співтовариства, абсолютизація ринкової корисливості²⁸ приведуть до порушення біологічної рівноваги на планеті.

Акцентуємо увагу на основних положеннях вчення про ноосферу:

→ноосфера - це вища стадія біосфери, пов'язана із виникненням і розвитком ній людства;

→через пізнання законів природи і удосконалення техніки сфера розумної діяльності стає величезною силою, яку можна порівняти з геологічною;

→людина починає здійснювати визначальний вплив на хід процесів у сфері Землі і навколоземному просторі, глибоко змінюючи Землю своєю працею

→ становлення і розвиток людства як нової сили, що перетворює природу виразилась у виникненні нових форм обміну речовиною й енергією між суспільством і природою, у всезростаючому біогеохімічному впливі людини на біосферу.

Практика підтвердила силу перетворювальної діяльності розуму о той же час результати цієї діяльності можуть бути і негативними якщо раціоналізм абсолютизований на шкоду духовному началу, що возвеличує людину в природі.

Останнім часом предметом наукового дослідження стала галузь, яка визначається поняттям “етосфера”. Йдеться про морально-етичні засади ставлення людини до всіх проявів життя на планеті, привнесення моральності у всі складові змісту ноосфери: моральність вченого, що створює зброю масового знищення; моральність влади, що допускає деградацію нації; моральність наркобізнесу, наркоіндустрії; моральність бізнесмена, що вирубує на експорт реліктові двохсотлітні дубові ліси Карпат, призначені для збору насіння; моральність олігархів, що нажили капітали за рахунок зубожіння мільйонів людей.

Шлях привнесення морального начала в раціональне, шлях благоговіння перед життям у всіх його проявах пролягає не тільки і навіть не стільки через освіту, покарання, проповіді, заклики до совісті і т.д. Морально-етичні відносини є породженням економічних, соціальних і цивілізаційних основ людських спільнот. Щоб ноосфера одночасно стала і етосферою, необхідна докорінна перебудова відносин теперішнього заради можливості мати майбутнє.

В.І. Вернадський був переконаний, що біосфера, перетворена науковою думкою, неминуче перейде в ноосферу і “в історії народів, що її (біосферу) населяють, відбудуться потрібні для цього події, а не такі, що цьому протистоять”.

Таким чином, **ноосфера** — це сфера взаємодії природи і суспільства, в межах якої розумна людська діяльність стає головним визначальним чинником розвитку.

6.6. Актуальні “надпроблеми” і “метапроблеми” глобалістики

Предметом глобалістики є проблеми світосистемного рівня. Вони стосуються всіх: від великомасштабних людських спільнот до окремого індивіда

До найбільш актуальних проблем глобалістики можуть бути віднесені наступні:

- попередження ядерної війни і збереження миру;
- глобальна проблема стабільного розвитку світу (забезпечення розширеного відтворення, відтворення інтелектуальних ресурсів, якість життя, навколишнє середовище);
- проблема підвищення рівня соціальної організованості (справедливий розвиток світу для всіх і керованість світовою співдружністю та її розвитком - Global Governance);
- природно-економічні проблеми (енергетична, продовольча, сировинна, екологічна);
- соціальні проблеми (глобальна демографія, боротьба цивілізацій і релігій, демократія, культура, здоров'я, зубожіння, організована злочинність, корупція, безробіття та ін.).

Дослідження з найважливіших проблем сучасних глобальних процесів здійснюється за напрямками:

- глобальні проблеми міжнародної безпеки;
- економічна глобалістика;
- політична глобалістика;
- соціальна глобалістика;
- інформаційна глобалістика;
- екологічна глобалістика;
- ідеологічна глобалістика;
- глобальні проблеми демілітаризації економіки;
- проблеми інтелектуальної глобалістики.

Тема 7. Світосистемні глобальні трансформації.

7.1. Становлення постіндустріальної соціально-господарської системи

В кінці ХХ ст. у групі розвинених країн капіталізм став витіснятися новим соціально-економічним ладом. Нинішньому етапові розвитку провідних країн даються різні визначення: **посткапіталістичне, постекономічне, постіндустріальне, інформаційне суспільство.**

Новому суспільно-громадському ладу властиві:

→ Обмеження і зміна товарного виробництва та його відображення — всевладдя ринкових відносин.

→ Зростання продуктивності живої безпосередньої праці як джерела нової вартості за рахунок озброєння його все перетворюючою інформацією, втіленою в засобах виробництва і в якості робочої сили.

→ Обмеження і часткова заміна прибутку як основної мотивації виробництва іншими стимулами: прибутками населення, національними інтересами, загальною користю.

→ Зміна соціальної структури суспільства, нова стратифікація - розподіл суспільства на страти. За основу традиційної стратифікації брався рівень доходів різних груп населення. В інформаційному суспільстві формується knowledge class (ті, хто володіє інформацією) і worker class (ті, хто безпосередньо бере участь у створенні товарів і послуг, незалежно від конкретного виду діяльності).

→ Незворотні зміни в характері людської діяльності, її транс- формація з трудової у творчу. Якщо в економічному суспільстві основоположне значення мають матеріальні інтереси людини, а найважливішим видом діяльності є продуктивна праця як будь-яке розумове або фізичне зусилля, цілком або частково націлене на отримання певних благ окрім задоволення від самого процесу праці, то в суспільстві, де досягнуто високого рівня задоволення основних життєвих потреб людини починають домінувати стимули, породжені прагненням до розвитку особи над матеріальними мотивами.

7.2. Світоглядні глобальні трансформації

Об'єктивний процес трансформації імперіалізму в нову соціальну систему ставить під загрозу стабільність становища олігархів, їх можливість продовжувати накопичення капіталів традиційними способами. Небажання визнати об'єктивність майбутніх змін у суспільстві породило філософію постмодернізму, тобто відбувається **корінна транс формація поглядів на розвиток суспільства**: від модерну до постмодернізму.

Модерн як світогляд зародився в епоху формування великих європейських націй. Основними цінностями класики модерну проголошені:

- демократія;
- рівність;
- добробут;
- прогрес;
- вертикальна мобільність людей і суспільств;
- освіта.

Освіта як серцевина і засіб модерну весь пафос і зусилля скеровувала на те, щоб досягнення освіченої еліти якнайшвидше стали доступними для всіх. Освіта відкривала перспективи розвитку всіх сфер життєдіяльності людства.

1. Перспектива науки: можливість відтворювати будь-який досвід, створення єдиного загальнолюдського простору сучасної науки.
2. Перспектива єдиного законодавства і єдиної загальнолюдської моралі: етнічна, расова, класова специфіка людини наповнюється універсалами, що відображають єдину розумну природу людини.
3. Єдина історична перспектива: можливість кожного народу відтворити будь-які досягнення цивілізації в будь-якій точці земної кулі, роблячи свій внесок у благо всього людства.

7.3. Трансформація полярності сві госистеми

Полярність - характеризує поняття, що стосується полюса. Полюс - це точка в межах системи, в якій властивості системи виявляються з більшою інтенсивністю, ніж в інших точках. У переносному розумінні "полярність" означає наявність двох протилежних полюсів, протилежностей.

З середини ХХ ст. і до розвалу СРСР останнє визначення повною мірою відображало ситуацію в світі. Існували дві протилежні системи (капіталістична і соціалістична) з полюсами в США і СРСР. Світ був біполярним.

Сьогодні біполярність зруйнована. Світ перебуває в трансформації до якогось іншого стану.

Складовими цього процесу є:

- економічна дестабілізація;
- трансформація політичних і економічних систем у напрямі тоталітаризму та монополізму;
- переділ зон економічного, політичного і військового впливу між країнами;
- нестабільність.

Яким же економічним і військовим потенціалом володіють претенденти на положення полюса світосистеми?

Понад півстоліття США були головним монополістом світового валютного ринку. Поява єдиної європейської валюти створила альтернативу американському долару.

Торгівельні війни між ЄС і США тривають від часу створення ЄС. Історія останніх претензій ЄС до США почалась у 2000 році в зв'язку із впровадженням Вашингтоном системи незаконних, з точки зору ВТО, податкових пільг і принципів вільної торгівлі. Все це ставило американські компанії в більш вигідне становище у порівнянні з європейськими. Програма підтримки американських експортерів давала їм змогу скоротити податок на доходи від експорту на 15-30%.

Стрімкий переділ зон впливу після 11 вересня 2001 р. багато в чому набув незворотного характеру. Іракська кампанія засвідчила, що США продовжують проникнення до Середньої Азії та Закавказзя, витісняючи Росію, котра традиційно мала тут сильні позиції, серйозно зачіпаючи інтереси країн Європейського Союзу і Китаю.

Завдяки зростанню впливу в регіоні Вашингтон вирішує відразу декілька проблем. А саме:

- отримує важелі впливу на одне з найбільших нафтогазових родовищ У світі, розташованих в районі великого Каспію;
- має можливість ізолювати Іран, зарахований до “осі зла”, який, як вважають багато аналітиків, може стати наступною мішенню “антитерористичної боротьби
- може впливати на вразливе місце Китаю (Синьцзянь-Уйгурський автономний округ) з тилу;
- контролює ситуацію в Афганістані не тільки зсередини, але і ззовні;
- підтримує союзний Пакистан з наземних баз, розташованих у Середній Азії;
- одержує можливість реагувати на потенційне ядерне протистояння на Індостані з півночі.

Усвідомлення факту посилення впливу США в регіоні підштовхує Росію і Китай до активізації військової співпраці в рамках Шанхайської організації співпраці та координації своїх дій у міжнародній сфері. Вашингтон також намагається отримати нові бази в Австралії, Малайзії, В'єтнамі.

Таким чином, сьогодні США **претендують на підпорядкування собі дій світової спільноти під гаслом боротьби з тероризмом (раніше - боротьби з комунізмом).**

7.4. Світовий інтеграційний процес

Глобалізація як процес формування єдиного наднаціонального простору, що охоплює всі сфери життєдіяльності людства, вступає в суперечність з національними, цивілізаційними інтересами відповідних спільнот. Відбувається **регіональна міжнародна інтеграція** на базі інтернаціоналізації господарського життя.

Процес інтеграції здійснюється під впливом об'єктивних ринкових чинників на основі свідомого регулювання міждержавних відносин. Основною метою інтеграції є нарощування об'єму товарів і послуг внаслідок забезпечення ефективності господарської діяльності в рамках інтеграційного

об'єднання та захист національних інтересів країн, що об'єднуються, від зовнішнього агресивного впливу.

Суть інтеграційного процесу становлять інтернаціоналізація, транс-націоналізація і універсалізація господарської діяльності

Інтернаціоналізація господарського життя - це зближення економік країн, що виявляється в посиленні виробничої взаємозалежності, останні міжнародного товарообігу, русі капіталу і робочої сили, взаємному впливі на найважливіші економічні процеси в країнах, зокрема динаміку цін, ставку. В її основі лежать міжнародний поділ праці й інтернаціоналізація виробництва, капіталу та утворення транснаціональних корпорацій (ТНК).

Транснаціоналізація - це включення в структуру національних відтворювальних комплексів діяльності іноземних корпорацій. Проникнення ТНК в чужу економіку здійснюється шляхом прямих зарубіжних інвестицій з країни власного розташування в інші країни, де вони мають свої дочірні компанії або філії, створені на основі цих інвестицій. Прямі зарубіжні інвестиції є основою глобального характеру діяльності і отримання прибутку фірмою. Діяльність ТНК не обмежується рамками окремого інтеграційного об'єднання і охоплює всю світову економіку.

Універсалізація - це процес зближення, взаємоприспособування і зрощення національних господарських систем, посилення подібності національних механізмів економічного та соціального регулювання.

На рубежі століть процес регіональної інтеграції різко активізувався. Високого рівня досягла інтеграція країн у рамках Європейського Союзу. Введена спільна валюта-євро. Функціонують інститути наднаціонального управління основними процесами життєдіяльності.

7.5.Еволюція держави

У зовнішніх відносинах держава довгий час безальтернативно монополізувала роль виразника інтересів і представника суспільства. Механізм регулювання міжнародних відносин ґрунтувався на національному інтересі. Сьогодні національна держава є перешкодою для досягнення мети суб'єктивної глобалізації. У світі з'явилися приховані політичні сили, які за своїми фінансовими і організаторськими можливостями рівні, а часто і перевершують можливості конкретної держави, і трансформують її діяльність у власних інтересах.

По-перше, ТНК, оперуючи в економіці країни, майже повністю незалежні від національної держави. Влада нерідко виявляється просто безсилою перед представниками міжнародного капіталу, які через закриту природу ТНК не допускають інспекцій, не переміщують гроші в реальному часі, вкладають капітал скрізь, де від приносить високий прибуток, приховують доходи в безподаткових зонах поза межами дії держав.

По-друге, на відміну від легітимно вибраної влади олігархи нічим не лімітовані: ні програмними обіцянками, ні нормами загальнонародської етики, ні національними угодами, ні громадською думкою. Вільні від відповідальності за соціальні наслідки своїх дій, ТНК атакують національні економіки, нав'язують

свої інтереси урядам, не відчують жодних зобов'язань перед законом і людьми.

По-третє, і це найголовніше, вони розмивають демократію, підтримують бажані їм режими влади. За допомогою грошей, технологій піару, масового зомбування вони визначають результат президентських і парламентських виборів, купують членів урядів, проникають у державні структури, по суті, приватизують державну владу, користуються послугами держави як установи, якій самі ж визначають цілі і завдання. Сьогодні ніхто не дискутує твердження, що політична влада є лише третьою за рахунком. Спершу діє влада економічна, потім влада засобів масової інформації. Якщо ви володієте цими двома владами, то володіння політичною владою стає чистою формальністю.

Отже, за відсутності в суспільстві сил, здатних протистояти агресії глобалізму, **держава перетворюється на робочий орган олігархів.**

В умовах сучасної глобалізації у деяких **країнах змінюється тип держави.** Тип держави визначає політичний порядок, який відображає Уявлення населення про людину і зв'язки між людьми

Для східних цивілізацій традиційним типом держави є патерналістська держава. Відносини влади з підданими тут будуються за зразком сім'ї, ієрархічно, як відносини батька і дітей. У суспільстві склалися відповідні уявлення про свободу, взаємні права і обов'язки.

Держава західного суспільства - це тип класового суспільства, в якому представниками вищої сили виявляються багаті. Влада спрямована проти бідних. Головна мета держави - зберегти власність. Внутрішня єдність багатих і бідних заперечується принципово, як втрата свободи і тоталітаризм.

Тип слов'янських держав є варіантом традиційної ідеократичної держави. У цій державі джерелом влади є набір ідеалів, які визнаються як загальноприйняті і не перевіряються.

Головна зовнішня відмінність західного і слов'янського типів держав - у ступені формальності норм права, їх представленні у вигляді законів і кодексів. За цим стоїть відношення між правом і етикою.

Влада забезпечує тіньовий контроль над бізнесом з метою вилучення адміністративної ренти шляхом:

- лобіювання органами влади отримання блокуючих або контрольних пакетів акцій;
- участі чиновників в управлінні компаніями з часткою муніципальної власності;
- створення податкових та інших пільг "своїм" фірмам; участі органів влади у штучному банкрутстві для перехоплення власності на користь "своїх";
- участі чиновників у боротьбі за власність на стороні "своїх" фірм;
- нав'язування чиновниками своїх людей для керівництва фірмами;
- протекціонізму "своїм" і підконтрольним фірмам;
- тиск з боку чиновників з метою примусити вибрати потрібних постачальників або замовників продукції;
- безпосереднього використання правоохоронних органів, митниці і т.д. для «прикриття» підконтрольних бізнесових структур і т.д.

Таким чином, бізнес і влада стають синонімами. До них приєднується кримінал і формує повністю криміналізовану державу.

Тема 8. Глобальні економічні трансформації.

8.1. Формування глобальної економіки абсурду

На початку 90-х років ХХ століття зберігалися основні тенденції світового економічного розвитку.

→стабільні темпи зростання економіки і обсягів міждержавного обміну (частка експорту у валовому внутрішньому продукті країн світу збільшилася з 17 % в 70-ті роки до 21 % в 90-ті роки; прямі іноземні інвестиції зросли в 7 разів);

→підвищення ролі зовнішнього чинника в розвитку національних економік;

→глобалізація фінансових ринків (річний обсяг обігу на валютних ринках зріс з 20 млрд. доларів у 70-ті роки до 1,5 трлн. доларів у 90-ті роки, або збільшився в 75 разів);

→ “деіндустріалізація” - зростання питомої ваги сфери послуг (наприклад, обсяг туристичних послуг з 1950 по 1990 роки збільшився в 17 разів);

→активна регіональна інтеграція.

Процес глобалізації на межі сторіч характеризує нестабільність світової економіки, яка відображає суперечності між об'єктивною необхідністю розвитку міжнародного розподілу праці і прагненням до одностороннього привласнення його результатів.

Ця суперечність виявляється в наступному:

- небаченій поляризації багатства і бідності;
- протиставленні довготривалих інтересів суспільства в цілому і кон'юктурних інтересів суб'єктів ринку (ТНК, фінансові олігархи);
- зміні змісту і ролі економіки;
- економічній логіці глобалізації.

Розглянемо ці явища більш докладно.

35

8.2. Трансформація національної компоненти в міжнародних економічних відносинах

Глобалізація міжнародних економічних відносин є визначальним зовнішнім чинником, що впливає на національні відтворювальні комплекси. Процес глобалізації формує геоeкономіку і геоeкономічний простір.

Геоeкономіка - це багаторівнева система економічних відносин в міжнародному просторі. Вона є видом економічної взаємодії суб'єктів, зацікавлених у веденні операцій на територіях, де існують умови і можливості отримання вищого прибутку на капітал.

Геоeкономічний простір є позатериторіальним з погляду національних меж. Це сфера світової економіки, якій властиві свої закономірності функціонування, де закладається основа технологічної єдності світового господарства. Він представлений різними сегментами за джерелами Додаткового продукту, поділяється на геоeкономічні зони.

У геоекономічному просторі виділяють **сегменти за джерелами отримання частини додаткового продукту (прибутків):**

→**Природозатратна економіка.** У цьому секторі основна частка прибутку створюється за рахунок включення в ціну продукту безкоштовного дару природи (наприклад, нафти, води, руди і т.д.). Як правило платня за користування природними ресурсами складає незначну частину від одержаного прибутку. Глобалізація ресурсо-сировинної економіки веде до вичерпання геосфери і біосфери.

→**Інноваційна економіка.** Це зони інтелектуально-творчої праці та високотехнологічного виробництва, продукування нових знань, інформації. На користь суб'єктів цих зон вилучається і перерозподіляється додатковий продукт, створений працівниками, зайнятими в процесах безпосереднього створення товарів і послуг.

→**Фінансова постеконіка.** Суб'єктами цього сектора транснаціонального простору є фінансові організації, банки, валютні біржі. Вони здійснюють управління залученими коштами, здійснюють кредитні операції. У цьому секторі відбувається розподіл правових повноважень власника фінансових ресурсів (за ним зберігається право володіти) і операторів (які придбали повноваження використовувати ресурси і розпоряджатися ними). Джерелом доходу, одержаного у вигляді відсотка, є додатковий продукт, створений у процесі виробництва в інших секторах.

→**Деструктивна параконіка.** Базовим ресурсом цього сектора є раніше накопичене багатство цивілізацій. Суб'єкти цієї економіки здійснюють асоціальну заборонену практику (наркобізнес, работоргівля), дохід одержують за рахунок перерозподілу національного багатства і заново створеної вартості в продуктивній економіці.

За даними Організації з безпеки і співробітництва в Європі, близько чотирьох мільйонів чоловік щороку стають жертвами работоргівців, що приносить злочинним синдикатам до семи мільярдів доларів регулярного прибутку. Більша частина потерпілих — із Росії, України, Молдови, Польщі, Латинської Америки і Південно-Східної Азії.

36

Торговля людьми заборонена міжнародним співтовариством як абсолютне порушення прав людини і сучасна форма рабства. Насильство по відношенню до жінок багато експертів вважає більш тяжким злочином, ніж торгівля наркотиками.

Фахівці вважають, що кожна секс-рабіня приносить іноземному сутенеру від 20 до 100 тис. доларів щорічного прибутку. Згідно з різними джерелами нині за кордоном перебуває близько двох мільйонів громадян України, однак встановити, чим саме вони там займаються, практично неможливо.

→**Деградуєча економіка.** Ця зона охоплює країни, що втрачають здатність вбудовуватися в індустріальний і постіндустріальний розвиток, протистояти пресингу глобалізму. Створений в них додатковий продукт і раніше накопичене багатство привласнюється олігархічними структурами і суб'єктами деструктивної економіки.

В геоекономіці формуються **інтернаціональні відтворувальні- цикли (ІВЦ).**

8.3. Фінансова глобалізація і віртуальна економіка

Ринок капіталів. Рух товарів і капіталів через національні кордони істотно відрізняється. При реалізації товару за кордоном відбувається тільки зміна власника. Зовнішня торгівля зводиться до обміну товарами як споживчими вартостями. Вивіз капіталу є одностороннім переміщенням за кордон вартості в товарній або грошовій формі, маючи на меті отримання підприємницького прибутку або відсотків.

Відповідно відрізняються підприємницький і позичковий капітал. Вивіз підприємницького капіталу-це довгострокові закордонні інвестиції, спрямовані на створення закордоном виробництв, філій, спільних підприємств. У цьому випадку забезпечується контроль за ними з боку інвестора, а капіталовкладення називаються прямими іноземними інвестиціями.

Світовий ринок позичкових капіталів безпосередньо виступає як сукупність попиту і пропозиції на позичковий капітал позичальників і кредиторів різних країн. За своїм функціональним призначенням він є механізмом акумуляції і перерозподілу фінансових ресурсів у всесвітньому масштабі. Перетворення великих грошових коштів у позичковий капітал і їх перерозподіл між країнами через ринковий механізм підсилюють процес інтернаціоналізації виробництва.

Залежно від економічного змісту операцій на світовому ринку позичкових капіталів можна поділити на два основних сектори: світовий грошовий ринок і світовий ринок капіталів.

Фінанси (лат. готівка, дохід) - це економічна категорія, що відображає економічні відносини в процесі створення і використання фондів грошових коштів.

Фінансовий капітал - це грошовий капітал, капітал у формі грошових коштів.

Гроші- металеві або паперові знаки, що є мірою вартості, при купівлі-продажі і що виконують роль загального еквівалента, тобто що виражають вартість всіх інших товарів і є обмінювані на будь-який із них.

Гроші виконують наступні функції:

→ міра вартості (вартість товару, виражена в грошах, є його ціною). Цю функцію гроші виконують як уявні ідеальні гроші;

→ засоби обігу (гроші виконують роль посередника при обміні, обслуговують обмін товарами, перебувають у сфері обігу). Товар після обміну йде зі сфери обігу;

→ скарби (якщо йдуть зі сфери обігу і накопичуються);

→ засоби платежу (при реалізації товарів у кредит).

У реалізації всіх цих функцій гроші є представниками реальних товарів і послуг.

Грошовий обіг - рух грошей в готівковій і безготівковій формах, обслуговує кругообіг товарів, а також нетоварні платежі і розрахунки. Загальна кількість грошей необхідна в кожен даний момент, визначається на основі закону грошового обігу. Він зводиться до рівності двох величин: сума цін

товарів і послуг, збільшена на суму платежів зобов'язаннями, що настали, і зменшена на суму цін товарів, проданих у кредит, повинна дорівнювати кількості грошей в обігу, помноженій на швидкість обороту однієї грошової одиниці.

Як знаки-еквіваленти товарів можуть виступати також цінні папери.

Цінні папери - документи майнового змісту. Розрізняють грошові папери (облігації, векселі, чеки) і папери, що закріплюють право участі в певній компанії. Як і грошові кошти, вони є реальними економічними категоріями до того часу, доки представляють вартість реальних товарів і послуг, тобто доки вони мають товарне покриття.

Обіг цінних паперів - це укладення цивільно-правових угод, які спричиняють перехід прав власності на цінні папери.

Фінансова система - це сукупність складових ланок фінансів у їх взаємозв'язку. У фінансову систему країни входять: бюджетна система, позабюджетні цільові фонди, фінанси підприємств, майнове і особисте страхування, кредит. Функціонування фінансової системи забезпечується рухом грошових знаків і грошовими платежами та розрахунками.

Фінансова глобалізація являє собою процес формування ринку грошового капіталу та цінних паперів у відриві від продуктивної економіки та протистоянні їй.

Чинники розвитку фінансової глобалізації:

→ необмежені “технологічні” можливості здійснювати фінансові операції між суб'єктами різних країн протягом доби;

→ скорочення трансакційних витрат;

→ відміна фіксованих валютних курсів (розмивання меж національних валютних систем);

→ дерегулювання сфери фінансової діяльності;

→ зняття обмежень з величини процентної ставки;

→ зниження податкових зборів з фінансових трансакцій;

→ відкриття іноземних банків на внутрішніх фінансових ринках;

→ розширення приватизації і сек'юритизації;

→ дозвіл страховим компаніям конкурувати з банками.

Гроші починають виконувати нову, п'яту функцію: засоба обслуговування віртуальної економіки. Щоденний обсяг валютних торгів у сотні раз перевищує обсяг реально обмінюваних товарів і послуг. Техніка проведення операцій на фінансових ринках доведена до досконалості. Фінансові олігархи здійснюють глобальне планування фінансових потоків і контроль за перерозподілом ресурсів. Глобальна комп'ютеризація створила світову “глобальну біржову платформу.

Віртуальна економіка - це відносини, які реалізуються між суб'єктами фінансового ринку і за своєю сутністю не є економічними відносинами, оскільки вони:

➤ не відображають процесу обміну товарами і послугами, а є поза економічним заволодінням тим, що створено чужою працею в продуктивній економіці або є безцінним даром природи (земля, ліси і т.д.);

- вилучаються з фаз виробництва і розподілу суспільного відтворення;
- здійснюються у фазі споживання, яке перетворюється на паразитичне споживання раніше створеного суспільного багатства.

Тема 9. Соціальні аспекти сучасних глобальних трансформацій.

9.1. Поняття “соціальні відносини” та їх зміст

Суспільство - це соціальна система, історична сукупність відносин між людьми, які склалися в процесі їх спільної діяльності, взаємодії між ними. У широкому розумінні всі відносини в суспільстві можуть розглядатися як соціальні. У вузькому значенні під соціальними розуміються відносини, які формуються і регулюються в соціальній сфері, тобто ті, які характеризують соціальні умови життя людей.

Соціальні відносини - це відносини між індивідами, групами людей, що займають різне становище в суспільстві, які визначаються неоднаковою їх участю в економічному, політичному і духовному житті. Суб'єкти соціальних відносин відрізняються за способом життя, різним ступенем задоволення потреб, рівнем і джерелом доходів.

Суб'єкти соціальних відносин - це індивіди та різні соціальні спільноти.

Соціальні спільноти — це сукупність багатьох людей, що беруть участь у тих або інших соціальних процесах, вони характеризуються спільною діяльністю, спільними цілями і ціннісними орієнтаціями.

Взаємозв'язок і взаємозалежність економічного і соціального в суспільстві обумовлює необхідність розгляду соціальних проблем з позицій загальносистемного підходу.

9.2. Проблеми соціалізації і гуманізації глобального розвитку

Під впливом процесу глобалізації сучасна людська цивілізація набуває нових рис. Останні два десятиліття характеризуються

- зростанням взаємозалежності і взаємовпливу соціальних спільнот;
- розвитком і торгівлі і величезними потоками капіталу;
- масштабною міграцією;
- необмеженими культурними зв'язками.

В той же час людство стикається з посиленням зубожіння мас; загрозами екологічної деградації; прогнозованою в близькому майбутньому продовольчою кризою; епідеміями; расовою дискримінацією; ксенофобією; злочинністю; втратою національної самобутності.

Всі ці зміни відбуваються як на мікрорівні, тобто пов'язані з більш-менш істотною зміною становища і ролі окремої людини, так і на макрорівні, - пов'язані з певними змінами цілих соціальних груп або спільнот в цілому у суспільстві конкретної країни чи на міжнародній арені.

Проблеми глобального розвитку за своєю суттю відображають ігнорування силами суб'єктивного глобалізму принципу: прогрес у будь-якій сфері повинен орієнтуватись на розвиток самої людини і поліпшення якості її життя. Іншими словами, негативні наслідки сучасної глобалізації є

результатом відмови від соціалізації і гуманізації як вищих цінностей життєдіяльності людського суспільства. Сучасна криза капіталізму обумовлена його соціальною і антигуманною практикою.

Соціалізація глобального розвитку означає, що він націлений на формування умов і якості життя народів, які за сво'їм рівнем можуть задовольнити потреби конкретної людини і людської спільноти відповідно до сучасних досягнень в галузях інформації, науки і техніки, освіти і культури, тобто потенціалу людства, а також формування відносин на підставі справедливості і рівних можливостей.

Гуманізація глобального розвитку - це система узгоджених заходів і солідарних практичних дій суб'єктів різних рівнів світосистеми щодо збереження і примноження духовно-етичних цінностей землян.

Ця система включає:

- ухвалення нової концепції взаємин цивілізацій, побудованої на їх діалозі, що сприятиме духовному взаємозбагаченню людей різної національно-цивілізаційної ідентичності;
- визнання антигуманними, злочинними цілеспрямованих дій щодо руйнування цивілізаційних духовно-етичних цінностей народів, уніфікації людей, маніпулювання свідомістю;
- протидія ринковому регулюванню духовної сфери суспільства.

Ігнорування соціального і гуманістичного аспектів у глобальному розвитку вже створило і ставить нові проблеми перед людством.

9.3. Трансформації соціальних процесів

Першоосною процесів глобалізації є, природно, економіка. Саме у сфері економіки зароджуються соціальні наслідки. Загалом можна відзначити, що внаслідок змін у глобальній економіці в останню чверть ХХ ст. реальний валовий світовий продукт, який визначає сукупний обсяг економічної діяльності всіх людей у всіх країнах, більш ніж подвоївся. При цьому якість життя більшої частини населення світу покращала внаслідок зростання прибутків на душу населення, збільшення тривалості життя і підвищення рівня освіти. Разом з тим реальним чинником є диспропорції у розвитку світу в яких відбиваються зміни і реформування всієї системи світових відносин.

Можна виділити **два типи реформ**, що відбуваються у сучасному світі.

→Реформи, пов'язані зі стабілізацією системи, що склалася, та зі зміцненням становища розвинутих країн у світоekonomіці. Ці реформи націлені на перегляд завоювань модерну в міжнародних відносинах, охорону наявних прав та інтересів своїх громадян і подальше нарощування споживання в рамках існуючої політичної організації суспільства (індустріально розвинуті країни).

→Реформи, пов'язані зі зміною форм власності, необхідністю докорінної демократизації політичної влади, руйнуванням традиційного устрою життя, цивілізаційних морально-етичних основ. Йдеться про пост-соціалістичні країни.

Результатами реформ і першого, і другого типу є все більший відрив передових країн, які реально увійшли в інтелектуальну еру, від решти країн, у тому числі й країн з перехідною економікою. Більше 80 країн світу мають

менший прибуток на душу населення, ніж вони мали десять і більше років тому. Цей показник у країнах СНД катастрофічно зменшився і впав до рівня відсталих країн Африки. Фахівці ООН стверджують, що без певних обмежень в управлінні процесом глобалізації, маргіналізація (marginalis - що перебуває на узбіччі) бідних країн і неіснуючого населення здійснюватиметься все швидшими темпами.

Тема 10. Ідеологічні трансформації сучасного світу.

10.1. Основні поняття, суть і мета ідеологічної глобалізації.

Слово “ідеологія” утворюють два слова “ідея” (гр. idea - поняття, уявлення, думка) і “логія” (гр. logos - слово, навчання). Звідси, в найбільш загальному вигляді поняття “ідеологія” визначається як навчання, наука про сукупність думок, уявлень у тій або іншій галузі людської діяльності, тобто поняття «ідеологія» як сукупність ідей, поглядів і концепцій може бути віднесене як до матеріальної, так і до духовної сфери суспільства. Зміст ідеології нерозривно пов’язаний з культурою суспільства, яка характеризує певний рівень його розвитку, відображений у типах і формах організації життя та діяльності людей, а також створюваних ними матеріальних і духовних цінностях. У цьому сенсі ідеологія є породженням культурної основи суспільства.

Саме поняття «культура» застосовується для характеристики рівня розвитку конкретних суспільств і народів. У вужчому значенні термін «культура» відносять тільки до сфери духовного життя людей, тим більше, що самі ідеї, думки, уявлення є породженням людського духу. Культура - це соціальне явище. Процес її розвитку носить усвідомлений характер, відображає ідеологію суспільства. Таким чином, трансформації в різних галузях культури суспільства є матеріалізацією ідей і концепцій. Отже, ідеологія - це не тільки наука, вчення про певну сукупність думок, понять, уявлень. Вона відображає реальні процеси суспільного буття, передбачає конкретну діяльність людей щодо формування її основних положень і зміни суспільного буття за цими положеннями. Поняття “ідеологія” в духовній сфері, яка є предметом розгляду в даній темі, може бути визначене таким чином.

Ідеологія — це система ідей і поглядів (політичних, правових, філософських, етичних, релігійних, естетичних), що виражають корінні інтереси соціальних груп.

Ідеологія охоплює всі сфери духовної культури суспільства. За Певних застережень як синонім поняття “ідеологія ” при розгляді глобальних трансформацій у духовній культурі світосистеми можна використовувати поняття “культура”.

Сьогодні культура стає ключовою проблемою, органічною складовою процесу глобалізації. Глобалізований простір культури безперервно розширюється і уявляє собою конгломерат різних спеціалізованих, регіональних центрів. Такими центрами, наприклад є. релігійні лідери -

Ватикан (католицизм), Мекка (ісламський світ); США (наука, технологія, масова культура) та ін.

Культурна глобалізація розвивається за двома напрямками:

→ **гібридизація вестерну** (масової культури) і місцевих культурних цінностей на основі рівноправного діалогу і взаємного впливу, формування культурної однорідності;

→ **сценарій “культурного смітника”**, надмірне розповсюдження продуктів культури низької якості. В результаті відбувається деградація периферійної культури, а також спотворення західних цінностей.

10.2. Основи соціокультурного американського глобалізму

Формула американської суспільної свідомості звучить так: “Америка як країна, - це новий світ, що у всьому протистоїть старому”. Значить, необхідно позбутися і культурного минулого для формування нового американського суспільства. Нова нація не може сформуватися без розриву різноманітних національних груп, що складають її населення, зі своїм минулим.

Ідейне кредо нового суспільства - спростування культурної спадщини минулого. Справжньому американцю необхідно швидше позбутися пережитків своєї національної основи.

На індивідуальному рівні нормою стає положення: щоб досягти успіху, необхідно використовувати засоби, які засуджуються нормами і цінностями суспільства країн, з яких прибули емігранти. На колективному, державному рівні культурна пам'ять індивідів перебуває під підозрою як перешкода до натуралізації емігрантів. Звідси випливає рішуче засудження інших культур як недосконалих, культурофобія, боротьба з культурною спадщиною в країнах “другого світу” і у пострадянському просторі. “Світле культурне майбутнє” цих народів - американська культурна традиція. Вектор руху: від тоталітарного минулого до американського лібералізму. Культура Сходу підлягає “вибраковуванню”: стара культура - стара мораль. Очищення може відбутися через спрощення, Західноєвропейська культура з позиції американської культурної агресії - це культура “супутня”, проміжна. Мірою придатності національної культури в глобальному суспільстві майбутнього є пустота - звільнена від колишніх норм і догм, зокрема моральних.

10.3. Американський спосіб життя як модель глобального світу

Американське суспільство не має природного історичного коріння Кредо американського способу життя - індивідуалізм, обмін, егоїстична мораль успіху. Теоретичну основу функціонування американського суспільства сформував **біхевіоризм**. Постулати цієї теорії були сприйняті суспільством і стали нормою повсякденної поведінки мас.

Предметом біхевіоризму є поведінка людини як суто фізіологічна реакція на стимули.

10.4. Методи і засоби агресивної культурної глобалізації

Людина - це істота, з одного боку, біологічна, з іншого, - соціальна і культурна, тому вона винятково пластична: різні культури заганняють

біологічні інстинкти в певні рамки, формують з одного і того ж “біологічного матеріалу” дуже різні типи людей

Проте істинне людське начало в людині не в біологічній його суті а в духовній сфері, у галузі свідомості, які визначаються суспільним буттям, усвідомленням своєї єдності з навколишнім соціальним середовищем, своїм народом, своєю цивілізацією, безмежністю всесвіту, а у багатьох людей - з релігійною вірою чи вірою в поки що непізнані космічні сили, що зумовлюють нашу присутність у цьому світі

На формування людини сучасного суспільства впливає міф про індивідуалізм і раціоналізм, як природжені схильності людей. Цей міф впроваджують за допомогою науки й ідеології в суспільну свідомість з метою сформувати певний тип особистості і заданий соціальний порядок. Культурна агресія націлена на зміну природних ціннісних установок людей, які вступають у суперечності з законами ринку, оскільки умовою ефективного функціонування ринкової економіки є викорінювання в людині природних інстинктів співчуття і солідарності. У суспільстві, заснованому на постулатах біхевіоризму, люди діють не колективно, а егоїстично, не в раціональному середовищі, а керуються сформованими стереотипами, на рівні підсвідомості.

Масова культура (англ. Mass culture) - це культура, перетворена в галузь економіки з широким використанням засобів масової комунікації і сучасної техніки.

Масова культура характеризується індустріально-комерційним типом виробництва і розподілу стандартизованих духовних благ, охопленням переважної більшості членів суспільства. Масовій культурі притаманний ряд специфічних ознак:

→ примітивність характеристики стосунків між людьми; → вседозволеність і агресивність;

→ розважальність, потішність, сентиментальність, жадання володіння, відчуття власності, культ успіху, культ сильної особи і, разом з тим, культ посередності, умовність, примітивність, сдівзвучність низькому, найпростішому емоційному рівню пізнання світу.

Йде розрахунок на подвійну природу людини: у кожному з нас присутні дві істоти - одна ница, тваринна і друга - піднесена, духовна. І людина є тією з двох, кому вона віддає перевагу. На жаль, погане виходить назовні дуже швидко і деколи незворотно руйнує особистість. Культура, регульована ринком, з геніальною простотою і цинізмом спирається на первинні, базові інстинкти, що живуть у людях: жадання наживи, голод, страх, секс.

Масова культура є породженням всесильного ринку. Величезні маси людей у світі і в нашій країні піддалися сьогодні ницому тваринному началу в собі і не відчують при цьому жодного дискомфорту, осяяні “авторитетом” телебачення, радіо, книжкової макулатури, бульварних періодичних видань. У цьому - грандіозна небезпека масової примітивізації свідомості.

Індустрія масової культури об'єднує дослідницьку, проектну, організаційно-комерційну діяльність фахівців вищої кваліфікації. Соціально-психологічні дослідження постачають монополіям дані про коливання уподобань і антипатій

у різних категорій споживачів, про ефективність використання прийомів обробки масової свідомості.

10.5 Наслідки процесу культурної глобалізації

У багатовіковій історії західної цивілізації Модерну основним принципом культури як синоніму цивілізації був принцип розділення економічної і духовної влади. Сучасний досвід американізації світу підтверджує, що олігархія претендує не лише на владу, але і на теократичні функції. Вона визначає і впроваджує в свідомість мас думки щодо культури, моралі, віри, тобто стає володарем вищих вимірів людського буття.

Ця тенденція на поверхні виступає як стихійна, об'єктивна, проте своєю суттю вона є результатом комерціалізації культури. Лібералізм ідеологічно відстоює інтереси економічної влади, обґрунтовуючи тезу “ринок безпомилково відділяє корисне від некорисного, потрібне від не потрібного!”

Фактично ринок робить “непотрібною” велику (класичну) культуру, формуючи попит на масову культуру.

Тепер процвітає тільки мистецтво розваги, а глибоке мистецтво духу в середовищі нових господарів життя не потрібне. Але людині властиво не тільки розважатися, але й замислюватися над сенсом життя. Справжнє мистецтво існує для того, щоб не дати людині і суспільству заспокоїтися. Аналізуючи те, що відбувається в літературі, на сцені і, особливо, на телеекрані і в радіоефірі, мимоволі приходиш до висновку: ми в полоні якогось приблатненого мистецтва... Культура стала попсовою, люди втратили прагнення до серйозного мистецтва. У занепаді вся наша класична музика, тому що вона несе в собі думки, сумніви, роздуми, переживання, а головне, - вона примушує кожну людину замислитися над своїм майбутнім, над майбутнім своїх дітей

Поняття “класичний”, “класика” вживається у значенні кращого, досконалого, зразкового, єдиного у своєму роді. Класиками називають всіх видатних майстрів літератури і мистецтва, творчість яких має вічну цінність не тільки для національної, але й для світової культури (В. Шекспір, Рафаель, Й.В. Гете, Л. Бетховен, Пушкін, Л.М- Толстой). Класичне — це синонім зрілого, завершеного, ґрунтовного, програмного. Термін “класичний” визначає якісний зміст не тільки творів мистецтва, але й інших галузей культури: класична освіта, класична механіка, класична німецька філософія, класичне природознавство.

Тема 11. Основні тенденції процесу і типологія сучасної глобалізації.

11.1 Основні тенденції процесу сучасної глобалізації

На межі сторіч людство перебуває у стані переходу до нової ери глобалізації, яка відкриває нові можливості якісного зросту в планетарному масштабі і створює нові загрози безпеці життя та розвитку, породжує нові різнопланові проблеми і конфлікти.

Така подвійність відображає, з одного боку, дії об'єктивних законів глобального розвитку, а, з іншого -реалізацію глобальних процесів, які ініціюються світовою економічною елітою та знаходять вияв у сучасних тенденціях глобалізації.

Здається доцільним виділяти декілька основних тенденцій процесу глобалізації, які формують загальносвітові принципи світобудови.

1. **Зростання масштабів глобалізації.** За останні 25 років глобальний прибуток виріс у 2 рази, обсяги світової торгівлі в 3 рази, а прямі зарубіжні інвестиції - у 5 разів. Про масштаби глобалізації економіки свідчить і той факт, що питома вага всіх мультинаціональних корпорацій сьогодні становить більш ніж 70% всієї світової торгівлі. Масштабність глобалізації виявляється і в тому, що цей процес сьогодні охопив не тільки сфери економіки, але і інші сфери життєдіяльності: політичну, соціальну, духовну, екологічну, військову, інтелектуальну, правову та ін.

2. **Стрімке прискорення процесів глобалізації.** Глобалізація високих технологій, швидкість технічного оновлення виробництва і номенклатури споживання, спрощення і здешевлення процесів фінансування, кредитування призводять до зростання обсягів виробництва, посилення стимулюючої конкуренції, підвищення продуктивності праці. Глобальні комунікації інтелектуалізують виробництво і споживання і відкривають нову еру глобальної економіки, яка може принести зі собою вибухове прискорення розвитку

Економічні відносини глобального макроекономічного комплексу формуються Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, Всесвітньою торговою організацією та іншими суб'єктами (напр. приватні пенсійні, інвестиційні, страхові фонди), які не можуть встояти перед ринковою спокусою. Економічні інтереси цих суб'єктів відірвані від національних інтересів, і вони лобіюють на користь сильних.

Глобалізований ринок відтворює і поглиблює диференціацію країн. Прихід капіталу в слабку країну на суто ринковій основі, не несе за собою ні індустріального розвитку, ні підвищення життєвого рівня населення. Переважання ринкових сил у процесі глобалізації призвело до формування віртуальної економіки, створило умови для її переваг над економікою виробляючою.

11.2. Основи і суть об'єктивної глобалізації

Насамперед, про поняття "об'єктивний".

Об'єктивний - означає той, що існує поза і незалежно від свідомості людини, притаманний самому об'єкту або відповідний йому. Об'єктивна реальність - все, що існує насправді, матеріальний світ у всьому його різноманітті.

Історично розвиток процесу глобалізації життєдіяльності людства пов'язаний з такими **об'єктивними обставинами**:

→Розвиток продуктивних сил сприяв збільшенню масштабів виробництва, поліпшенню умов транспортування. Це створило умови для зовнішньоторговельного обміну.

→Розвиток масштабного машинного виробництва підсилив потребу в сировині, продовольчих товарах для великих промислових центрів.

→Розвиток спеціалізованого масового виробництва зажадав потужного ррші- ку, який перевищував би національний попит на вироблювані товари.

→Зовнішня торгівля дозволила підвищити прибуток виробника за рахунок зниження витрат на сировину, робочу силу, збільшення об'ємів виробництва, використання техніки і технології світового рівня.

→ Конкуренція зводить світові ціни до рівня суспільно необхідної інтернаціональної вартості товару, яка нижча ніж в менш розвинутих країнах, і вища, ніж у розвинутих. Тому товар розвинутої країни продається на світовому ринку за ціною вищою, ніж на національному ринку. Країни з низьким рівнем розвитку також можуть мати зиск від зовнішньої торгівлі: на виробництво товару, отриманого через імпорт, на національному підприємстві витрати праці були б більші, ніж її витрачено на виробництво товару, що є еквівалентом при обміні на товар, який імпортується, і виробленого в національному виробництві.

→Вивіз капіталу веде до розширення зовнішньоекономічного обороту (по- стачання засобів виробництва на споруджувані за кордоном підприємства, вивезення готової продукції).

11.3. Основи і суть суб'єктивної (паразитарної) глобалізації

Вся попередня історія людства підтверджує, що існує і діє об'єктивний закон глобалізації. Виділяють декілька періодів у процесі розвитку глобалізації.

Першим історичним періодом глобалізації міжнародних відносин була хвиля колонізації багатьох незахідних культур, починаючи з другої половини XVII ст. Це був період первинного накопичення капіталу і становлення капіталістичної системи.

Друга хвиля - період (кінець XIX - перша половина XX ст.), пов'язаний з епохою імперіалізму, яка породила нові механізми заволодіння ресурсами незахідних держав (вивіз капіталу, розподіл світових ринків, територіальний розподіл світу, панування монополій та фінансової олігархії).

Третій період глобалізації (з середини до 80-х років XX ст.) відбувався в умовах протистояння двох систем: капіталістичної та соціалістичної. Агресивна суть капіталу стримувалася військовою потужністю СРСР, посиленням впливу країн соціалізму в третьому світі, авторитетом міжнародних міждержавних організацій, силою міжнародного робітничого руху, організованим рухом народів усієї планети за мир і т.д.

Західна цивілізація, як уособлення капіталістичної системи, сьогодні стоїть перед стратегічною альтернативою, вибором варіанту поведінки:

1) Забезпечити поступальний, еволюційний, якісно новий розвиток усього глобалізованого світу, відмовившись для цього від своєї паразитарної суті, переорієнтовуватися на "нульове зростання" виробництва та споживання, зважаючи на екологічні, енергетичні і сировинні обмеження планети, розпочати діалог цивілізацій.

2) Здійснити переділ світових територій шляхом військової, економічної, культурної агресії і, в такий спосіб, одержати нові ресурси. Об'єктивно, з позицій загальноцивілізаційних, раціональним є перший варіант. Але глобалізація - не стихійне явище, а соціальний процес. Він відображає інтереси суб'єктів, що беруть участь у ньому, має своїх ідеологів, організаторів, спільників. Тому йдеться про свідомий вибір, який визначається ідеалами та інтересами.

11.4. Трансформація ролі національної еліти в умовах суб'єктивної глобалізації

Еліта — прошарок, група осіб, які мають специфічні особистісні та професійні якості, що роблять їх "обраними" у тій або іншій сфері суспільного життя (науки, бізнесу, влади, релігії тощо).

Національна еліта - це авангардна частина нації, здатна взяти на себе відповідальність за долю громадян, покликана визначати перспективи розвитку країни, забезпечувати прогрес у суспільстві, яка включає у себе політичну владу, лідерів політичних партій і національних організацій, представників науки, культури і інших сфер життєдіяльності суспільства.

В структурі політичної влади еліта розглядається як консенсус між представниками еліти у різних галузях (політики, бізнесу, силових структур, криміналу тощо).

Основні положення західної соціології: у визначенні еліти зводять до таких пунктів:

- протиставляються еліти і народні маси;
- еліта розглядається як породження певного соціального періоду у житті суспільства, тому зі зміною соціальної реальності відбувається зміна еліти (наприклад, радянську владну еліту змінила кримінально-олігархічна);
- приналежність до еліти пов'язується, з одного боку, з виконанням відповідних функцій у суспільстві, а з другого - з вродженими якостями особистостей.

Олігархічна меншість, у чиїх інтересах здійснюється суб'єктивна глобалізація, формує певний клуб міжнародної еліти. Інтереси представників еліти різних держав, що входять до цього клубу, протистоять інтересам своїх народів. Це стосується не лише країн, на котрі скерована агресія глобалізму, але й розвинутих країн.

Сучасний глобалізм змінює склад, роль і зміст еліти на пострадянському просторі. Ці зміни пов'язані із докорінними трансформаціями у суспільстві. Метаморфозі піддаються основні політичні, соціально-моральні поняття, у тому числі і уявлення про зміну суспільного ладу.

Традиційно еліта була втіленням народної мудрості та досвіду поколінь, берегинею національної культури, виразником волі і прагнень нації до кращого. Це передбачає єдність інтересів і бажань еліти й народу. На жаль, сучасний клуб "обраних", що зараховують себе до еліти нації, не відповідає такому критерію приналежності до еліти.

Тема 12. Концепти і перспективи стратегічного розвитку світосистеми.

12.1. Безперспективність майбутнього як продовження теперішнього

Крах соціалістичної системи без застосування сили породив відчуття самодостатності західного світу, зневагу до об'єктивних законів суспільного розвитку та віру у всесильність суб'єктивного глобалізму.

Глобальна криза капіталізму як чинник, що визначає зміст сьогодення процесу глобалізації, полягає в тому, що:

→традиційні форми привласнення додаткової вартості доводять зубожіння більшості до такого рівня, коли відсутність купівельної спроможності споживача, деградує глобальний ринок стають бар'єром для зростання виробництва і неминуче зупинять натиск і просування сучасних високих технологій;

→відбувається відділення фінансового капіталу від продуктивної економіки, спекулятивно-лихварський прибуток витісняє підприємницький, що і свідчить про панування банку над підприємством;

→людство рухається до "техногенного знищення світу", технотронного рабства людини, тобто до незворотних негативних змін у розвитку планетарної цивілізації. Підкоряючись людській волі, зміни західної цивілізації, що відбуваються, можуть привести до антропологічної катастрофи.

Суб'єктивна глобалізація нездійсненна через протидію цивілізацій і держав, що піддаються агресії. Захід вже не зможе "переварити" Азію економічно і тим більше диктувати свої умови військовими засобами. Навіть теоретично така глобалізація неможлива

Криза світового капіталізму в усіх сферах життєдіяльності ослабляє Західну цивілізацію і її можливості диктувати свої умови іншим цивілізаціям. Це підштовхне Захід до вступу у міжцивілізаційний діалог, запозичення чужих цінностей для збереження своїх власних.

12.2. Методологія наукового пошуку майбутнього

Розвинуті країни перебувають на вершині розвитку і відповідно до нормативної методології повинні визначати шляхи подальшого розвитку. Отже, меншість має наміри приватизувати майбутнє, відкинути менш пристосованих, позбавити їх майбутнього. Проте привілейована меншість задоволена своїм сьогоденням, їй вигідно зберегти становище, яке склалося, на вічні часи. Таким чином, відкриття якісно іншого майбутнього випадає на долю пригнобленої більшості.

Виникає парадокс, формально-логічна суперечність: не розвинуті і пристосовані є першовідкривачами майбутнього, а пригноблена більшість, оскільки вона не знайшла свого місця в теперішньому часі.

Тому прогнозування якісно іншого майбутнього явно стає переслідуючим науково-інтелектуальним заняттям.

Звідси впливає суперечність теорії постмодернізму:

→з одного боку, вона трактує історичний процес як "наздоганяючий розвиток", залучення відсталіх країн до еталону Заходу;

→ з іншого боку, вона обґрунтовує безперспективність “наздоганяючого шляху”, посилаючись на екологічні межі зростання, традиційну ментальність народів.

12.3. Сучасні концепти стратегічного розвитку світу

Концепти - це системи поглядів, різні уявлення про напрями, шляхи, якими може піти людство, як формуватимуться глобальні світосистемні відносини, структура світобудови в цілому і в окремих галузях і сферах діяльності.

Можливі два принципово різних типи глобальної світобудови.

Перший історичний тип - це світ очевидний, за яким стоїть національна держава і традиційні цінності Модерну.

Другий - світ прихованого об'єктивного глобалізму та відкинутих цінностей гуманізму і просвіти. Оптимістичні концепти розвитку світу відстоюють перший принциповий тип світобудови, песимістичні прогнози будуються на тому що в майбутньому збережеться видима і невидима частина світобудови.

Економічне протистояння наростає у зв'язку з новим етапом НТР.

→Якісно зростає роль науки, освіти, професіоналізму. Головним експортним товаром стає інформація (патенти, ліцензії, ноу-хау). У 2002р. вартість інтелектуального продукту у міжнародному обміні прирівнювалася до вартості натурально-фізичної маси товарів.

→Зростає роль та могутність фінансового чинника. Руйнівна сила чітко скерованих фінансових ударів вища, ніж ракетно-бомбових.

→Зростає роль часу в економічному розвитку.

- стирається грань між помилкою і злочином у державному управлінні;
- непоправну втрату (згаяний час) завдають інтелектуально-економічні диверсії у вигляді нав'язування державі наперед неефективних рішень;
- відсутність часу на компенсацію суспільству збитку від невірних рішень веде до відставання “назавжди ” та деградації.

Ментальний чинник виходить на перший план як руйнівна сила протистояння. Феномен ментальної війни є результатом розвитку засобів масової комунікації, вдосконалення технологій психологічного впливу на індивідуальну та масову свідомість. Через них нав'язуються людям, суспільству відповідні стандарти, під впливом яких відбувається їх ідентифікація в напрямі, потрібному агресору.

Обидва напрями протистояння будуть реалізовуватись і вмонтовуватись в систему інтеграції, глобальної співпраці. Спільним для співпраці і протистояння є інтелектоємність. Країни недостатньо інтелектуалізовані не можуть розраховувати на успіх у протистоянні та співпраці.

Різні концепти стратегічного розвитку людства по своїй суті розрізняються:

- варіантами прогнозованих взаємостосунків і взаємовпливу цивілізацій,'
- ступенем вестернізації незахідних цивілізацій.

Варіанти прогнозованих взаємостосунків і взаємовпливу цивілізацій висуваються в різних концептах стратегічного розвитку.

→ Концепція підтримки у стабільному стані системи планомірного розподілу і перерозподілу життєво важливих ресурсів планети і сукупного світового прибутку.

→ Концепція не контрольованого розвитку ринку (ринковий фундаменталізм, “невидима рука ринку”).

→ Програма структурної перебудови та фінансової стабілізації у західному розумінні: пристосування та адаптація сегментів світової економіки до потреб глобального ринку.

→ Концепція неопротекціонізму (новий регіоналізм).

→ Стратегія “золотого мільярда” - передбачає продовження зростання багатства та забезпечення зростання безпеки за рахунок дискримінації інших регіонів планети.

→ Концепція форсованого надрозвитку, пов’язана з інтересами військово-промислового комплексу (ставка на НТП, прорив, підтриманий бюджетними вливаннями).

→ Концепція активного регулювання ринку для попередження можливих фінансово-економічних криз.

12.4. Типологія прогнозованого світового порядку

Перш за все - декілька понять.

Громадський порядок - це певна організація життя соціуму, його регулювання на основі відповідних норм і загальних цінностей. Розрізняють поняття “міжнародний порядок” і “світовий порядок”.

Міжнародний порядок відображає потреби існування окремих національних держав і забезпечення їх суверенітету.

Світовий порядок — це такий світовий устрій, який повинен забезпечити основні потреби держав-націй, а також всіх інших легітимних міжнародних організацій, інститутів, які покликані створювати і підтримувати умови існування і розвитку.

Суттю світового порядку є підтримка фундаментальних потреб людства (виживання, добробут, справедливість у відносинах, дотримання прав людини).

Типологія світового порядку припускає класифікацію різних варіантів його встановлення:

→ світ як мозаїка обмежених відособлених закритих цивілізацій;

→ загальнопланетарний консенсус великомасштабних людських спільнот з приводу основоположних цінностей;

→ сукупність взаємно відкритих суверенних національних держав, між якими йде інтенсивний обмін, встановлюється егалітарний або ієрархічний порядок, за якого лідери забезпечують гарантію стабільності;

→ об’єднання людства під егідою світового уряду при уніфікації національних держав.

У всіх варіантах проголошується одна мета встановлення відповідного порядку - досягнення загального добробуту і рівності.

Засоби передбачаються різні:

➤ марксистська пропозиція (експропріація експропріаторів, тобто чення приватної власності, перетворення її на суспільну);

➤ лібералізм (цивільна, політична та економічна свободи не обмежені)

Сучасний світовий порядок характеризується тим, що на змін порядку біполярної епохи прийшов роз'єднаний, розірваний світ, у якому:

→ практика регулювання світ о систем них відносин не відповідає новим реаліям

→ формується непідконтрольна "сіра зона";

→ відбувається зрощення мафії і держави;

→ ведуться руйнівні загарбницькі війни;

→ процвітає нелегальна міграція;

→ формується агресивна діаспора в структурі національних держав;

→ відбувається криміналізація політики;

→ конструюються мафіозні держави.

У всіх сферах життєдіяльності суспільства існують тіньові організовані владні структури. Світовий порядок все більше трансформується в неототалітарну версію світового устрою.

12.5 Орієнталізація глобального розвитку

Різні цільові установки суб'єктів глобальних процесів визначають напрями, орієнтири їх діяльності. Багатовекторність орієнтирів у розвитку соціуму веде до нерегульованості, напруженості світосистемних відносин, не може забезпечити майбутнього людства як планетарної спільності. Та й успіх у досягненні мети окремо взятого суб'єкта цієї спільності також залежить від правильного вибору орієнтиру.

Орієнталізація - це сукупність дій, розумових зусиль за орієнтаціями. Поняття "орієнтація" (фр. orientation < лат. orient схід) має декілька значень.

По-перше, географічне - визначення свого положення в просторі (зокрема, на схід, що в сучасній ситуації досить символічно).

По-друге, це уміння визначитися у навколишньому оточенні.

По-третє, це спрямованість економічної, наукової, суспільної, політичної діяльності відповідно до поставленої мети.

Орієнталізація у стратегічному розвитку людства, цивілізації, окремої країни означає здатність визначитися у зовнішніх і внутрішніх чинниках, що визначають стан даної людської спільноти, і вибрати напрям діяльності, що забезпечує рух до стратегічної мети розвитку.

Зонами безпосереднього зіткнення інтересів Китаю і США є декілька позицій.

➤ Вносячи багатомільярдні інвестиції в економіку Китаю, США докладають зусилля до зміни його економічної і політичної систем. Китай намагається не допускати втручання США у внутрішні справи.

➤ США прагнуть зберегти однополярність світу. Китай відкрито пропонує змінити існуючий порядок.

➤ АТР є другим після Європи стратегічним напрямом зовнішньої політики США. На цей регіон припадає 60% зовнішньої торгівлі США, завдяки чому 2,5 млн. американців мають роботу США мають великий вплив у рамках ASEAN, прагнуть до створення військового альянсу в цьому регіоні, мають

союзні договори з Японією, Південною Кореєю, Австралією та ін. Китай протистоїть цьому.

➤ Просування Китаю в райони Близького і Середнього Сходу з метою одержати енергоресурси наштовхується на конфронтацію США.

➤ Тайванська проблема.

➤ Російсько-китайські відносини як чинник протистояння США.

Сам факт успішного, незалежного розвитку Китаю є відчутним ударом по капіталістичному Заходу, оскільки підривається постулат про те, що тільки капіталізм і демократичні цінності є основою для успішного розвитку. Тому США протидіють перетворенню Китаю в наддержаву, щоб не створити собі конкурента в світосистемі.

Тема 13. Міжнародні організації як механізм регулювання світосистемних відносин і забезпечення глобальної безпеки.

13.1. Основні поняття

Регулювати - значить вирівнювати, порівнювати дії регульованого об'єкту, встановлювати певний порядок тих або інших процесів.

Глобальною метою регулювання світосистемних відносин є узгодження інтересів суб'єктів цих відносин, забезпечення безпеки існування та розвитку людства в цілому, кожної цивілізації та окремої держави. Розрізняють поняття "національна безпека" та "глобальна, міжнародна безпека".

Безпека національна (конкретної держави) - це здатність держави протистояти втіленню загроз її існуванню та духовним цінностям суспільства, ступінь захищеності інтересів і прав громадянина, народу, держави від зовнішніх і внутрішніх посягань.

Національна безпека країни, як політика і як стратегія повинна інтегрувати всі інші напрями політики держави. Причому перевага, пріоритети віддаються тим галузям політики, які забезпечують їх національну безпеку. Так, у США це економічна, міжнародна та військова політика, в Японії - політика технологічної безпеки.

52

Глобальна або міжнародна безпека - це здатність світової спільноти запобігти загрозам, які ставлять під сумнів саме існування людства.

Оскільки ці загрози стосуються глобальної стратегічної перспективи та можуть виходити із різних сфер діяльності людей, глобальна безпека включає такі напрями, як економічна та ресурсна безпека, технологічна безпека, екологічна безпека, інформаційна безпека, соціальна і гуманітарна безпека.

Взаємозв'язок та взаємовплив глобальної та національної безпеки виявляється в тому, що нездатність запобігти економічній або ядерній катастрофі на глобальному рівні означає трагедію і на національному рівні кожної окремої країни. Втрата цінностей культури конкретної країни або цивілізації - це втрата для всієї культурної скарбниці людства.

Рівень глобальної або національної безпеки в цілому або в окремій сфері діяльності визначається, перш за все, матеріальним та духовним потенціалом нації і людини, але найважливішу роль при цьому виконує суб'єктивний чинник - раціональне регулювання міжнародних відносин.

13.2. Міжнародні політичні та військові організації

Міжнародні політичні та військові організації впливають на розвиток подій на міжнародній арені, сприяють виявленню позицій сторін, виробляють колективні підходи до вирішення протиріч та конфліктів, стримують реалізацію намірів, що криють небезпеку для світу в цілому або окремих держав.

Роль сучасних міжнародних структур та режимів і їх вплив на хід подій не однакові і залежать від багатьох чинників: сфери діяльності, складу учасників, матеріально-фінансових можливостей, військової сили, правової компетенції і т.д.

У центрі розвинутої системи міжнародних організацій перебуває Організація Об'єднаних Націй (ООН).

Згідно зі Статутом ООН головними органами вважаються: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна та Соціальна рада, Рада з опіки, Міжнародний суд та Секретаріат.

Отже, механізми діяльності ООН, які були напрацьовані протягом більш ніж п'ятдесяти років біполярного протистояння, в сучасних умовах не завжди спрацьовують, а сама ООН вимагає істотних змін як на інституційному, так і на функціональному рівнях.

На регіональному європейському та глобальному євроатлантичному ні визначальну роль виконують такі взаємодоповнюючі міжнародні організації, як Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), Організація безпеки і співпраці в Європі (ОБСЄ), Північноатлантичний альянс (НАТО).

Нині ці структури мають різний потенціал і склад учасників, істотно розрізняються головними цілями та напрямками діяльності, проте кожна з них тією чи іншою мірою впливає на формування стану безпеки і стабільності в Європі та світі.

Так, **Європейський Союз**, створений на основі Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) з метою економічної інтеграції, зростання економіки та життєвого рівня населення європейських країн, поступово перейшов від економічного напрямку та внутрішнього обмеження державами-членами своїх повноважень до далекоглядних рішень і Договору про економічний, валютний та політичний союз від 1 січня 1993 р. Головною тенденцією розвитку ЄС в кінці ХХ ст. стала тісна інтеграція не тільки в економічній, соціальній, але і в політичній та оборонній сферах.

Політична інтеграція європейських країн дозволила їм ефективно погоджувати зовнішньополітичні рішення, проводити спільну політику у галузі безпеки, формувати єдині підходи до проблем міграції, військовогорежиму, надання притулку, боротьби з наркотиками та організованою злочинністю на засадах загальноєвропейських правових норм. З 1 січня 1999 р. 11 країн - членів Європейського Союзу ввели в обіг загальну валюту євро, що стало ще одним кроком на шляху до поглиблення економічного та валютного союзу європейських країн.

ЄС - відкрита організація. Визначена концепція «Розширена Європа», що передбачає приєднання до ЄС інших країн. Визначені чіткі вимоги до кандидатів у галузях економіки, політики, права. Розширення ЄС проходить

поетапно. Зокрема, у 2004 р. до ЄС прийнято десять країн Центральної та Східної Європи.

Україна будує свої відносини з ЄС, виходячи з намірів відновити свою європейську Ідентичність. Безперечним пріоритетом української політики є отримання асоційованого, а потім і повного членства в ЄС.

Для цього Україна повинна показати свої досягнення у соціально-економічному розвитку, привести своє національне законодавство у відповідність до загальноєвропейського.

Згідно із соціологічними опитуваннями, підтримка вступу до Європейського Союзу у населення України є стабільною вже протягом кількох років. Понад 60% респондентів підтримує таку ідею.

Розпочата демократизація українського суспільства докорінно змінила відношення щодо вступу України до європейської спільноти як у національній стратегії, так і з боку ЄС

Просування європейським шляхом для України сьогодні означає - забезпечити для українців рівень життя хоча б наближений до економічних, соціальних і демократичних стандартів, які існують нині у Європі.

Разом з Європейським Союзом регіональна співпраця здійснюється у структурі Ради Європи. Ця організація заснована у 1948 р. десятьма європейськими країнами. Обов'язками її членів є:

- сприяння зближенню країн Європи;
- сприяння розвитку демократії;
- забезпечення прав людини відповідно до Європейської конвенції з прав людини;
- дотримання свободи слова і свободи засобів масової інформації;
- захист права національних менишн.

Діяльність Ради Європи націлена на запобігання конфліктним ситуаціям, формування свідомості людей на основі гуманітарних принципів демократії, проте Рада не має в своєму розпорядженні засобів впливу на сучасні військово-політичні загрози.

Проблемами співпраці України з Радою Європи є невідповідність українського законодавства європейським нормам та стандартам. Рада негативно оцінює окремі явища внутрішнього життя в Україні (проблеми місцевого самоврядування, конституційність проведеного референдуму, виборів президента), атакож виконання Україною зобов'язань, прийнятих при вступі до Ради Європи.

Створення **Організації з безпеки та співпраці в Європі (ОБСЄ)** пов'язане з підписанням 1 серпня 1975 р. "Завершального акту Наради з безпеки та співпраці в Європі" (НБСЄ) на зустрічі глав держав та урядів у м. Хельсінкі. Цей документ включає основні угоди на міжнародно-правовому, військово-політичному, економічному і гуманітарному напрямках діяльності держав-учасників. У 1994 р. було ухвалено рішення про перетворення НБСЄ на Організацію з безпеки та співп в Європі (ОБСЄ). Основна роль цієї організації - служити гарантом пріоритету прав людини над державою.

В рамках ОБСЄ створено Форум як інструмент для ведення постійних переговорів у складі представників всіх держав-учасників нараді ОБСЄ, як

регіональна структура, є найбільш представницькою за своїм складом організацією у сфері безпеки в Європі. Вона також включає Канаду і США

Найбільш важливою військово-політичною організацією Європи і світу з другої половини ХХ ст. був і залишається **Північноатлантичний Союз (НАТО)**, сформований у 1949 р. Цей Альянс узяв на себе як політичні, так і суто військові функції, але створювався він, перш за все, як система колективної оборони. У подальші роки політична складова постійно підсилювала роль НАТО в забезпеченні миру та стабільності на континенті.

У 1994 р. схвалена концепція “Партнерство заради миру”, яка передбачала:

- полегшення процесу досягнення прозорості у плануванні національної оборони і формування національного бюджету;
- забезпечення демократичного контролю над озброєними силами;
- розвиток військової співпраці країн-учасниць з НАТО щодо підтримки миру, у військовій підготовці, спільному плануванні і т.д.

Нова стратегія НАТО на концептуальному та практичному рівні закріплює розширення зони відповідальності Альянсу за межі договірної території країн-членів, що створює можливість військового втручання НАТО у військові конфлікти у будь-якій точці земної кулі. Тобто НАТО євроатлантичної системи перетворюється на глобальну. Можливим стає застосування військової сили без санкції Ради Безпеки ООН.

Україна співпрацює з НАТО. Україна на офіційному рівні заявила про свій намір вступити до НАТО.

13.3. Міжнародні режими (угоди) та проблеми глобальної інтеграції систем міжнародної безпеки

На стан глобальної міжнародної стабільності та безпеки разом з міжнародними організаціями впливають також міжнародні режими, спрямовані на обмеження розповсюдження озброєнь та військових технологій.

Встановлені наступні режими:

- режим нерозповсюдження ядерної зброї;
- режим біологічної зброї (Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної, біологічної і токсичної зброї та їх знищення, 1972р.);
- режим хімічної зброї (Всесвітня конвенція про заборону розробки, накопичення та застосування хімічної зброї і про її знищення, 1932 р.);
- режим контролю над ракетними технологіями;
- режим багатостороннього експорту стратегічних товарів;
- режим обмеження передавання звичайних озброєнь (переговори між постійними членами Ради Безпеки ООН).

Діють також **міжнародні угоди**, які мають глобальне значення для зменшення небезпеки **війни**, а саме:

- Договір про загальну заборону ядерних випробувань;
- Договір про обмеження систем протиракетної оборони;
- Угода між СРСР і США щодо ядерних засобів середньої дальності
- Конвенція про “негуманну” зброю;
- Договір про скорочення звичайних збройних сил Європи і т.д.

Разом з тим, події останніх років, і, насамперед, поява нових ядерних держав (Індія та Пакистан), можливі загрози таємного передавання новітніх військових технологій недемократичним режимам, а також “подвійні стандарти” провідних країн світу.

Все це робить актуальним докладання світовою спільнотою зусиль щодо формування нових систем колективної безпеки. У сучасному світі поглиблюється тенденція до створення систем колективної безпеки на регіональному та глобальному рівнях.

Створення дієвої колективної безпеки стикається з трьома основними проблемами:

→ Всі члени колективної безпеки повинні розглядати агресію як головну загрозу, у порівнянні з якою всі інші загрози та цінності відходять на другий план. Але на практиці держави переслідують свої інтереси і не поспішають підпорядковувати їх колективним інтересам.

→ У рішучий момент історії перед лицем реальної загрози всі учасники системи колективної безпеки повинні об'єднатися для боротьби з агресором - реалії ж свідчать про біполярність країн, коли вони починають підтримувати ту або іншу сторону конфлікту (наприклад, позиції країн Європи з приводу агресії США проти Іраку розділилися).

→ Країни дуже рідко приходять до угоди стосовно визначення істинного “агресора”, що є обов'язковою умовою при здійсненні колективних санкцій. У міжнародному праві не визначене саме поняття “агресія”.

Особливістю забезпечення колективної безпеки у сучасних умовах є те, що внаслідок глобальних трансформацій, які відбулися, в світі виникли нові нетрадиційні загрози безпеці. Зокрема такі, як:

- збільшення потоків біженців з регіонів конфліктів, які нелегально мігрують до країн Західної Європи;
- погіршення криміногенної ситуації, розширення торгівлі зброєю та наркотиками;
- тенденція до частішого застосування силових методів для усунення політичних розбіжностей.

56

Отже, на глобальному та регіональному рівні існує настійна потреба формації існуючих структур безпеки та адаптація їх функцій і організаційних можливостей до сучасних вимог.

13.4. Міжнародні економічні організації

В умовах поглиблення інтернаціоналізації та транснаціоналізації виробництва й обігу посилюється регулюючий вплив на світогосподарські зв'язки міжнародних економічних організацій.

Міжнародні економічні та соціальні проблеми глобального міжгалузевого характеру розглядаються **Економічною і Соціальною Радою ООН (ЕКОСОП)**. Вона проводить дослідження та готує доповіді з широкого спектру міжнародних економічних і соціальних проблем, координує діяльність відповідних установ та інститутів ООН.

ЕКОСОП уповноважена скликати міжнародні конференції та розробляти для представлення Генеральній Асамблеї проекти конвенцій з питань, які входять

до її компетенції. Вона наділена правом вести переговори зі спеціалізованими установами, погоджувати їх діяльність, консультуватися з відповідними неурядовими організаціями. Серед питань, які регулярно обговорюються ЕКОСОП, - такі, як огляд світового економічного та соціального стану, стан міжнародної торгівлі, планування та мобілізація фінансових ресурсів, регіональна співпраця та ін.

У рамках ЕКОСОП діють численні міжурядові комісії та комітети. Серед них Статистична комісія, Комісія з ТНК (транснаціональні компанії), Комітет з Науки і Техніки та ін.

Найважливіша роль у регулюванні сучасних міжнародних економічних відносин належить **міждержавним економічним організаціям (МДЕО)**.

Існують два види МДЕО - загальноекономічного і галузевого характеру.

Міждержавні організації загальноекономічного характеру покликані сприяти співпраці своїх членів у сфері, яка охоплює широкий спектр міжнародних економічних відносин. Наприклад, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Асоціація країн Південно- Східної Азії (АСЕАН) та ін.

На відміну від них **галузеві економічні організації** основну увагу приділяють регулюванню міжнародного економічного співробітництва у конкретній сфері. Наприклад, Міжнародна морська організація (ММО), Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЕОВС), Організація космічного зв'язку ("Інтерспутник") та ін.

Розвиток процесів інтернаціоналізації господарського життя і посилення взаємозв'язку учасників міжнародних економічних відносин зумовили те, що ряд організацій загальноекономічного та галузевого характеру тісно співпрацюють між собою, утворивши цілісні системи, в рамках яких загальноекономічні організації виконують функції координаційного центру для узгодження діяльності галузевих об'єднань.

У системі міжнародного регулювання економічних відносин істотну роль виконують міжнародні валютно-кредитні організації. Провідною серед них є **Міжнародний валютний фонд (МВФ)**.

57

У статуті фонду визначені його завдання:

→сприяння міжнародній валютній співпраці через постійнодіючий механізм консультацій і співпраця у вирішенні валютних проблем;

→полегшення розвитку та збалансованого зростання міжнародної торгівлі і сприяння тим самим підтримці високого рівня зайнятості та реальних прибутків;

→сприяння стабільності курсів валют, забезпечення упорядкованих відносин у валютній галузі, недопущення конкурентного знецінення валют;

→надання допомоги у створенні багатосторонньої системи платежів поточними операціями держав-членів;

→усунення валютних обмежень, які гальмують розвиток міжнародної торгівлі;

→надання державам-членам засобів у іноземній валюті для компенсації дефіциту платіжного балансу.

Учасниками МВФ є абсолютна більшість держав (більше 170), тобто він є універсальною організацією. Ресурси Фонду формуються шляхом внесків держав. Кожна держава-член має відповідно розраховану квоту, від розміру якої залежить кількість голосів країни у Фонді: кожна держава-член одержує 250 голосів незалежно від розмірів квоти плюс один голос на кожні 100 тис. СДР його квоти. СДР (англ. Special Drawing Rights - спеціальні права запозичення) - міжнародні резервні і платіжні засоби, призначені для регулювання сальдо платіжних балансів країн, поповнення та розрахунків з МВФ. СДР фігурує лише у вигляді бухгалтерського запису на рахунках центральних банків держав-учасників угоди та на рахунку МВФ, обертається тільки у безготівковій формі, використовується у сфері міжнародного обороту. СДР дає право центральному банку країни на отримання будь-якої валюти для фінансування платіжного балансу. Курс визначається на основі середньовиваженого курсу “валютного кошика” (долар США, євро, японська йена, англійський фунт стерлінгів).

Одночасно з МВФ був створений **Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)**. Банк покликаний стимулювати економічний розвиток країн-учасниць банку, сприяти розвитку міжнародної торгівлі, надавати економічну допомогу країнам, що розвиваються. Він має статус спеціальної установи ООН. Між МВФ, МБРР та ООН підписано угоду про форми співпраці.

МБРР у 1960 р. створив філіал - Міжнародну асоціацію розвитку (МАР). Її завдання - допомогти найменше розвинутим країнам шляхом надання пільгових, безпроцентних кредитів. Виплачуються тільки невеликі комісійні суми. Кредити надаються терміном до 50 років, включаючи 10 років пільгового періоду. МАР має спільні із МБРР органи управління. МБРР у сукупності з МАР одержав назву Світовий банк.

МБРР має ще дві філії:

1. Міжнародна фінансова корпорація (МФК) — покликана стимулювати приватні інвестиції у країнах, що розвиваються.
2. Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ)- основна функція: заохочення притоку прямих інвестицій в країни, що розвиваються, шляхом пом'якшення бар'єрів на їх шляху. Для цього агенство пропонує інвесторам гарантії проти некомерційних ризиків, рекомендує урядам країн, які приймають іноземні капітали, відповідну політику, програми, процедури, пов'язані з іноземними інвестиціями.

МБРР разом зі своїми філіями МАР, МФК і БАГІ складає **Групу світового банку**.

МБРР надає кредити при дотриманні складної процедури. Заздалегідь вимагається від одержувача кредиту надання детальної інформації щодо економічного та фінансового стану країни-позичальника. Спеціальні комісії банку вивчають ситуацію у країні та виробляють рекомендації, виконання яких є обов'язковою умовою надання кредиту.

Впливовою організацією у структурі міжнародних валютних відносин є **Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)**, відкритий у 1991 р. Оперує тільки в країнах Центральної та Східної Європи. У нього входять

постсоціалістичні країни (Україна з 1992 р.), всі інші країни Європи, а також США, Японія, Канада та Мексика. Капітал банку - 10 млрд. еку.

Основна мета - розвиток приватної та підприємницької ініціативи. Допомога надається у вигляді консультацій, позик, надання гарантій інвесторам. Основна умова - не менше 60 відсотків фінансування віддавати підприємствам приватного сектора.

Банк міжнародних розрахунків заснований у 1930 р. в м. Базелі (Швейцарія). Його основні функції-сприяти співпраці між національними банками держав з метою створення сприятливих умов для здійснення міжнародних операцій. Банк виконує функції агента своїх членів стосовно міжнародних розрахунків.

Особливою сферою є глобальне регулювання міжнародної торгівлі. В основу такого регулювання покладено Генеральну угоду за тарифами і торгівлею (ГАТТ), яка набула чинності у 1948 р. і періодично оновлюлася. З правами повного членства до нього вступили більше 100 держав, низка країн мала різний статус з обмеженими правами.

Основним призначенням ГАТТ було здійснення контролю за країнами-учасницями угоди, які взяли на себе певні зобов'язання, організація і проведення багатосторонніх торгових переговорів з найважливіших проблем міжнародної торгівлі, з'ясування спірних проблем. На базі ГАТТ була створена фактично нова міжнародна організація - **Всесвітня торгова організація (ВТО).**

13.5. Рух антиглобалізму як засіб впливу на процес суб'єктивної глобалізації

Рух антиглобалізму став унікальним явищем сучасності. Вперше частина людства виступає не проти яких-небудь конкретних політичних або економічних рішень владних сил, а проти напрямку розвитку цивілізації.

Антиглобалізм виступає проти процесу суб'єктивної глобалізації, за обмеження впливу транснаціональних корпорацій, проти ідеології капіталізму та проти ряду впливових міжнародних організацій. Їх головними цілями вважаються такі структури, як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Всесвітня торгова організація, "велика сімка", деякі міжнародні угоди, що проводять у життя ідеологію "неолібералізму" (наприклад, Північноамериканська угода про вільну торгівлю або Шенгенська угода), міжнародні бізнес-альянси, а також уряди, організації та компанії, які вважаються символами "нового світового порядку".

Фактично **антиглобалізм пропонує альтернативні шляхи розвитку практично в усіх сферах життя.** З позицій антиглобалізму оцінюють характер сучасного суспільства багато відомих наукових авторитетів. Вони виступають за більшу прозорість міжнародних фінансових інститутів, земельну реформу, списання боргів країн, що розвиваються, поліпшення ситуації зі звітністю транснаціональних корпорацій. Нейдер фактично зміг сформулювати символ віри" антиглобалізму: "Ви можете підтримувати деякі напрями глобалізації. Вам можуть подобатися деякі рішення, які виносять міжнародні організації та транснаціональні корпорації. Але ви ніколи не зможете схвалити ті методи, які вони використовують для втілення своїх рішень у життя".

Для втілення у життя своїх ідей антиглобалізм в основному вдається до масових акцій протесту та демонстрацій, які звичайно приурочуються до різних заходів, що проводяться транснаціональними організаціями. Як правило, ці протести організовані досить погано, конкретні рішення ухвалюються в останню секунду, проте антиглобалісти витрачають багато таланту і фантазії на все це. Антиглобалісти широко використовують Інтернет, який вважається однією із рушійних сил глобалізаційних процесів.

Тема 14. Проблеми та основні напрями формування глобального регулювання світосистемних відносин.

14.1. Характеристика сучасної системи регулювання світових процесів і об'єктивна необхідність її вдосконалення

Сучасна транснаціональна система регулювання сформувалася і функціонує, починаючи з другої половини ХХ ст.

Основними принципами міжнародних відносин, закладеними в систему, є:

- невтручання у внутрішні справи один одного;
- взаємна вигода;
- пріоритет національних інтересів.

Структурно система регулювання диверсифікована, тобто різнобічна, різнорівнева, різноманітна за суб'єктами, формами та методами впливу на світові процеси.

Так, структура мегарівня включає такі компоненти:

- керуючі механізми транснаціональних компаній;
- міжнародні об'єднання;
- урядові та неурядові організації;
- інтеграційні угруповання;
- система регулюючих норм та правил.

Мегарівень має підрівні:

- міжнародні організації: глобальні, регіональні, галузеві;
- регіональні міждержавні об'єднання;
- неурядові об'єднання та організації.

Розвиток транснаціонального регулювання світових економічних процесів здійснювався за наступними напрямками:

1. Комплексна лібералізація та вироблення міжнародних правил для міжнародної торгівлі товарами і послугами (ГАТТ, ВТО, ЮНКТАД, Міжнародна торгова палата).
2. Регулювання міжнародних валютних відносин, платіжних балансів країн та міжнародної заборгованості (МВФ, Банк міжнародних розрахунків, Паризький та Лондонський клуби кредиторів).
3. Здійснення структурних реформ світовій економіці, перш за все у країнах, що розвиваються (галузеві організації, наприклад ЮНІДО- організація ООН з промислового розвитку).
4. Стабілізація кон'юнктури на світових ринках сировини та продовольства (міжнародні товарні угоди та організації, які діють на їх підставі).

5. Регіональна міжнародна економічна інтеграція, пов'язана зі створенням комплексних міжнаціональних або наднаціональних структур регулювання та єдиної економічної політики (ЄС, НАФТА, МЕРКОСУР та ін.).
6. Координація та вироблення єдиних правил функціонування інфраструктури (міжнародні організації у галузі транспорту, зв'язку, фінансових розрахунків, охорони прав інтелектуальної власності та ін.).
7. Демократизація економічної політики розвинутих країн.

14.2. Сучасні чинники становлення нової глобальної регулюючої системи

Трансформація механізму регулювання світосистемних відносин відбувається з урахуванням впливу ряду чинників.

1. Широке та швидке розповсюдження інформаційних технологій, революційний стрибок у галузі міжнародних комунікацій, що практично усуває проблему часового та територіального чинника в процесі міжнародних відносин.
2. Зростаюче значення ролі гуманітарного (людського) капіталу у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Це зумовлює інтенсивний розвиток взаємозв'язків цивілізацій і держав у галузях освіти, науки, охорони здоров'я людини, навколишнього середовища, які перетворюються, по суті, на глобальні сфери людської активності щодо обміну цивілізаційними цінностями, сучасними досягненнями, формування у людини якостей, які б відповідали вимогам інформаційної ери. Всі ці процеси вимагають міжнародного регулювання, включення гуманітарного аспекту у всі сфери міжнародних відносин.
3. Необхідність використання вільного руху основних чинників виробництва (знарядь праці, предметів праці, робочої сили, капіталів), що неможливо без ретельної координації найбільш важливих економічних рішень на міжнародному рівні. Це передбачає постійний системний аналіз світових економічних процесів, вироблення пропозицій щодо попередження можливих дисбалансів, у необхідних випадках надання міжнародної підтримки. Глобалізована економіка вимагає колективного забезпечення макро- і мікроекономічної рівноваги у межах світового господарства, а не тільки окремих країн.
4. Сучасний світ характеризується як нестійка система за станом багатьох її елементів (полярність світу, міжцивілізаційні відносини, етнічні конфлікти і т.д.), звідси виникає об'єктивна необхідність формування глобальної системи регулювання світових відносин, яка зняла б суперечності, що породжують нестійкість та запобігла б сповзанню людства до краху.
5. Галузевим чинником глобального масштабу є формування єдиного світового комунікаційного транспортного простору.

14.3. Формування світового комунікаційного транспортног простору як об'єктивний чинник становлення глобальної регулюючої системи

Транспортне обслуговування є обов'язковою умовою реалізації міжнародних економічних відносин. Тому рівень розвитку транспортних комунікацій

чинить істотний вплив на обсяг та ефективність міжнародного обміну. Ефективність діяльності самого транспорту у міжнародних перевезеннях багато в чому залежить від якості управління цим процесом. Враховуючи те, що при міжнародному транспортуванні вантажі перетинають національні межі, виникає необхідність у міжнаціональному узгодженні технічних, технологічних, економічних, комерційно-правових, організаційних питань.

У поточному столітті передбачаються грандіозні проекти розвитку транспорту планети. Ось деякі з них:

→ Створення мультимодальних транспортних коридорів.

→ Створення на перетині коридорів комунікаційних вузлів із преференційним режимом.

→ Створення глобальної трансконтинентальної мережі, що сполучає транспортні системи Європи та США.

→ Відродження Великого шовкового шляху.

→ Азіатсько-Північноамериканська магістраль пройде у напрямі Сінгапур - Бангкок - Пекін - Якутськ - тунель під Берінговою протокою - Ванкувер - Сан-Франциско. Вартість проекту 50 млрд. доларів. Перевезення вантажів буде в півтора рази дешевшим, ніж морським шляхом.

→ Дунайський коридор: Рейн - Майн - Дунай - Волго-Дон - Волго- Балт - Арктичні моря.

→ Проект з'єднання -Японських островів з материком: тунелі під пробками Лаперуза і Татарською (11,7 км).

→ Трубопровідні комунікації простягнуться не тільки на захід, але й до Азіатсько-Тихоокеанського регіону (Тюмень - Китай, Корея).

Створення такого могутнього комунікаційного транснаціонального поля зумовить появу наднаціональних структур управління процесом, транспортування. А оскільки транспортний процес включає і взаємостосунки з виробниками, споживачами, продавцями, покупцями і представниками транспортної інфраструктури, до механізму регулювання міжнародних відносин буде включено величезний контингент учасників різних рівнів: від окремого підприємця до структур мегарівня.

62

14.4. Проблеми формування нової системи регулювання світосистемних відносин

Проблеми формування нової системи регулювання світосистемних відносин починаються із **визначення поняття та предмету** цієї діяльності.

Поняття “**управління**” є доречним у разі створення наднаціональних інституційних структур, як, наприклад, в ЄС або щодо управління системами світового стратегічного планування та прогнозування в галузях безпеки, стійкого розвитку, антикризових заходів і т.д.

Поняття **глобального менеджменту** доречніше застосувати щодо управління діяльністю міжнародних транспортних комплексів у єдиній логістичній системі, про яку йшлося в попередньому підрозділі. Доцільно здійснювати глобальний менеджмент природних ресурсів, охорона навколишнього середовища і т.д.

Разом з тим, як більш загальне стосовно названих понять, можна використовувати поняття “регулювання”, але маючи на увазі те, що механізм здійснення правління, управління, менеджменту побудований на властивих їм принципах, використанні своїх специфічних інструментів, засобів та методів дії.

Сьогодні ще не позначені навіть загальні контури системи глобального регулювання світосистемних відносин. Спроба хоч би в загальному вигляді визначити ключові елементи такого регулювання у XXI ст. була зроблена у доповіді ООН про розвиток людини “Глобалізація з людським обличчям” у 1999 р., в якій передбачалося:

→ ООН забезпечити структуру глобального управління світовими процесами на основі принципів справедливості та турботи про людину;

→ заснувати Світовий центральний банк із функціями останнього кредитора в критичній ситуації;

→ Всесвітній торговельній організації: зайнятися формуванням глобальної політики у галузі конкуренції; антимонопольною діяльністю; виробити Кодекс поведінки ТНК;

→ створити Всесвітню екологічну установу;

→ заснувати Всесвітній інвестиційний фонд з перерозподіленими функціями;

→ заснувати Міжнародний кримінальний суд із широким мандатом у галузі прав людини.

Міжнародний валютний фонд висунув ідею “державного банкрутства”. Було ухвалено рішення розробити процедуру, яка передбачає введення мораторію на виплату державного боргу на період його реструктуризації. Фактично це означає, що держави, як тепер компанії, зможуть оголошувати себе банкрутами і вимагати від кредиторів більш лояльних умов.

Як було показано вище, істотним недоліком глобальної системи регулювання є те, що з поля регульованих проблем випадають гуманітарні, соціальні питання. Проблеми міжнародної співпраці у цій галузі входять до компетенції **Міжнародної організації праці (МОП)**, яка є складовою частиною та спеціалізованою установою ООН.

Тема 15. Україна у процесах глобалізації.

15.1. Позиція Національної академії наук України у галузі Глобалістики

Національна академія наук України (НАНУ) за основу наукового дослідження глобалізації взяла універсальні і пріоритетні проблеми глобалістики:

→ глобальна проблема стабільного розвитку світу;

→ проблема організації та управління глобальним розвитком.

Основні постулати НАНУ:

- світ і людство є єдиним глобальним організмом;
- глобалізація світу - об'єктивне історичне явище і процес, на який мож на впливати і яким можна керувати спільними зусиллями людства;

- глобалізація містить небачені можливості для розвитку людства і цю (і-небачені загрози його існуванню);
- людство повинно об'єднатися перед ймовірністю глобальних загроз для вирішення глобальних проблем;
- глобальну кризу людства можна подолати, а катастрофі ще можна запобігти;
- глобальні інтереси потрібно ставити понад національні;
- глобальна інтеграція — це закономірність розвитку людства;
- сучасна людина як найвища соціальна цінність набула глобального характеру і опинилась у центрі процесів глобалізації;
- в майбутньому людство навчиться попереджувати виникнення глобальних проблем;
- руйнування духовного начала в людині і суспільстві означає самознищення цивілізації на планеті;
- в основу сучасної теорії глобалізації може бути покладена концепція ноосфери академіка В. І. Вернадського.

15.2. Глобальні економічні трансформації в Україні

Суть глобальних економічних трансформацій в Україні є переходом від економічної системи, заснованої на загальнонародній у формі державної власності, до різноманітних і рівноправних форм власності. ця суть виявляється в наступному.

1. Держава, якій всі громадяни передали свої правові повноваження власника (володіти, використовувати і розпоряджатися), виступала єдиний власник всіх засобів виробництва, а, отже, і всього виробленого продукту. Відсутність в країні інших власників виключала ринковий обмін товарами, тобто ринкове регулювання відтворювального процесу (виробництво, розподіл, обмін і споживання). Через це держава повинна була централізовано, планово регулювати всі економічні процеси на всіх рівнях.

2. . Формування економіки на базі різних форм власності (державна приватна, колективна, особисто-сімейна) покликана створити ефективних власників, які регулюють свої відносини з іншими суб'єктами господарювання через ринковий обмін.

Отже, трансформація, реформування економіки України означає зміну базових економічних відносин (відносин власності). На підставі цього повинне бути забезпечене підвищення ефективності економіки і якості життя населення.

Об'єктивно в Україні є всі умови для успішного реформування економіки і забезпечення добробуту народу. Земля України, природно-кліматичні умови, природні ресурси унікальні: 40 % європейських чорноземів, вся таблиця Менделєєва в надрах. Займаючи 1 % суші Землі, Україна має 5,2 % її природних ресурсів.

На початок реформ (1990 р.) Україна за класифікацією ООН належала до елітної групи “найбільш розвинених країн”: сьоме місце у світі за розміром ВВП на душу населення (як у Франції). За кількістю винаходів на душу населення - на одному рівні з США. У структурі економіки значну частку займали наукомісткі виробництва, машинобудування, військово-промисловий

комплекс. Щорічний середній урожай зерна за ряд років складав близько 50 млн. тонн.

Після розпаду Радянського Союзу економіка України пережила цілу низку реформ. Наприкінці 1991 - початку 1992 років стан економіки став погіршуватися.

ВВП України зменшився в 2,5 рази, обсяг промислового виробництва - в 2 рази, сільськогосподарського виробництва - майже в 2 рази, припинені капітальні вкладення в народне господарство. За показниками розвитку науки (0,14) Україна близька до таких країн як Нігерія, Еквадор, В'єтнам (для порівняння: цей показник складає в Швеції -1 Японії-0,914, США-0,834, Фінляндії-0,723). Внаслідок втрати управління економікою і недієвої внутрішньої соціально-економічної політики Україна опинилася в міжнародній економічній ізоляції.

На початок 2004 р. більш ніж 80% потужностей видобутку корисних копалин і 93% алюмінієвого виробництва, близько 70% промислової власності України належало російському капіталу. Колоніальний характер мали зовнішньоекономічні зв'язки України: предмети експорту - сировина, інтелектуальний продукт («ноу-хау», технології), а в імпорті - споживацькі товари. В цілому це означає не тимчасову кризу, а історичний регрес і втрату перспективи.

Наступні економічні кроки, які відбувалися за часи правління В.Ющенка та В.Януковича в цілому призвели до критичної відмітки життєспроможності української економіки. Заощадження і добробут громадян стрімко зменшувалися, а зовнішні борги держави все більше зростали.

Політичні і економічні кроки держави наприкінці 2013 року повністю контролювалися керівництвом Російської Федерації. Віктор Янукович, як президент країни самостійно не приймав ніяких рішень: ані політичних, ані економічних без дозволу Москви. Все це призвело до соціального вибуху в країні. Революція Гідності, а потім російська агресія в Криму і на сході України призвели майже до руйнації не тільки економіки, а майже держави взагалі. Але не дивлячись на це, стали відроджуватися цілі галузі, які були занедбані попередніми урядами. Наприклад це відродження галузі військової промисловості. Багатьом підприємствам країни були надані державні замовлення на виробництво та ремонт військової техніки. А це значить: робочі міста, своєчасна виплата заробітної плати і зростання добробуту населення.

За останні роки, економіка країни балансує на межі кризового стану. В першу чергу на це впливає гібридна війна на Донбасі. Майже цілі міста і селища Донецької і Луганської областей залишилися на непідконтрольній Києву території. По друге, економічні кроки, які робить керівництво держави, не завжди можна назвати адекватними. Це і стагнація промисловості, і фінанси, і податки, і пенсійна реформа і багато ще чого, що треба реформувати, але з точки зору сьогодення.

15.3. Економічна безпека України

Економічна безпека характеризується таким станом національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз,

здатність до розширеного відтворення і задоволення потреб особи, сім'ї, суспільства, держави. Найважливішими складовими економічної безпеки України є ресурсно-сировинна безпека, енергетична безпека, фінансова безпека, зовнішньоекономічна безпека, технологічна безпека, продовольча безпека і т.д.

При аналізі економічної безпеки виділяють насамперед три основні чинники:

→ **економічна незалежність**, що означає перш за все самостійність формування економічної політики, здійснення державного контролю над національними ресурсами і державного регулювання економіки, можливість використання національних конкурентних переваг для забезпечення рівноправної участі в міжнародному розподілі праці;

→ **стійкість і стабільність національної економіки**, що передбачає забезпечення міцності та надійності всіх елементів економічної системи, захист всіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, заборону дестабілізуючих економіку чинників;

→ **здатність до саморозвитку і прогресу**, тобто можливість вибору власної моделі розвитку, здатність самостійно реалізувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний та духовний потенціал країни.

Ситуація, що склалася, вимагає невідкладної розробки і впровадження в життя стратегії забезпечення економічної безпеки України. Відповідно до Конституції України держава є основним суб'єктом економічної безпеки, хоча це є справою всього народу. Держава повинна виступати гарантом економічної безпеки народу, проте сьогодні сама держава іноді є джерелом загрози безпеці людей (безробіття, знецінення заощаджень, затримка з виплатою заробітної платні, невідповідність між рівнем оплати праці, пенсій та тарифів і вартістю життя і т.д.).

Економічна безпека досягається шляхом здійснення єдиної державної політики, узгодженою системою заходів, адекватною внутрішнім і зовнішнім загрозам. Така політика буде ефективною за умови визначення стратегії і тактики забезпечення економічної безпеки.

Стратегія економічної безпеки України повинна, зокрема, включати:

- основні заходи формування і підтримки функціонування системи забезпечення економічної безпеки;
- характеристику зовнішніх і внутрішніх загроз економічної безпеки і моніторинг чинників, які підривають стійкість соціально-економічної системи держави;
- критерії та індикатори економічної безпеки;
- характеристику національних економічних інтересів;
- заходи і механізми державної політики щодо забезпечення економічної безпеки на національному, регіональному і глобальному рівнях.

Першочерговими заходами забезпечення економічної безпеки могли б бути:

→ докорінна зміна курсу реформ, псів'язаного західними глобалізаторами;

→ розробка національної програми виходу з кризи на базі розробок виконаних ученими НАНУ;

→ відновлення керованості економікою;

Як відомо, головним завданням державного управління є координація розвитку і взаємодії всіх сфер життєдіяльності країни. В економічній сфері - це взаємодія безпосередньо виробництва, фінансово-грошової системи, системи керування соціальною й економічною сферами. Ця взаємодія забезпечується на основі державної економічної політики.

Стратегія національного порятунку України полягає в принципі новому підході до визначення шляху розвитку, в новій системі державного управління економікою, в розвитку економічної і соціальної демократії, вирішенні проблеми сильного національного лідера, здатного представити інтереси нації і об'єднати людей.

Зміна влади в країні, оголошена Президентом та Урядом програма перетворень у всіх сферах життя суспільства і кожної людини народжує надію на краще майбутнє.

15.4. Соціальні наслідки глобалізації в Україні

Конституція України визначає зміст і спрямованість діяльності держави: "Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні за найвищу соціальну цінність. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави".

Права і свободи, що надаються громадянам України Конституцією, оюють правову основу для встановлення в суспільстві цивілізованих соціальних відносин.

Перехід від традиційних напрямів і форм організації соціального життя суспільства до ринкових засад закономірно породжує конфлікти і кризові явища. Пом'якшити суперечності в суспільстві в 6-тих умовах покликана соціальна політика держави.

Ситуація, що склалася, є результатом того, що загальнонаціональні механізми та структури (Президент, Уряд, Верховна Рада, Верховний Суд і т.д.), які складають основу влади й повинні забезпечувати соціальну вільність і розвиток, не виконують своїх конституційних функцій належним чином. Держава, ослаблена корупцією і непрофесіоналізмом, і її органи влади протягом тривалого часу не мають усвідомленої раціональної економічної і соціальної стратегії реформування.

Соціальне розшарування відображає також зміну становища суспільстві цілих соціальних шарів і груп. В умовах розвалу основних галузей економіки утворилася ціла армія безробітних фахівців і робітників, які будь-якими способами намагались адаптуватися в нестабільній ситуації, знижуючи свій соціальний статус. Гуманітарна інтелігенція опинилася в стані приниженого соціального шару: дикі ринкові відносини зробили працю вченого, учителя, діяча культури і мистецтва соціально неprestижною. На вимираючу групу

перетворилися пенсіонери. Численну групу являють собою деградовані люди, жебраки, безпритульні діти.

Одночасно “господарями життя” стали багаті і дуже багаті люди. Окремою стратою виділяється шар людей, зайнятих обслуговуванням багатих (численні охоронні служби, вихователі дітей, сфера задоволень, побутове обслуговування і т.д.)

Таким чином, в країні на фоні соціальних протиріч і «майданів» виступають наступні соціальнонебезпечні явища.

Безробіття. Поняття, яке раніше використовувалося тільки в наукових і пропагандистських публікаціях, стало реальною трагедією для мільйонів людей. За офіційними даними Держслужби зайнятості, в Україні рівень безробіття нижчий, ніж у розвинутих країнах - 4%. Але ця цифра не відображає істинного стану зайнятості в країні.

Демографічна криза. Україна розпочала реформи, перебуваючи на сьомому місці у світі за рівнем життя. В цілому за роки реформ життєвий рівень знизився у 10-12 разів і став основною причиною вимирання нації. Перш за все - природне скорочення (переважання смертності над народжуваністю).

Скорочення тривалості життя і народжуваності багато в чому визначається і станом охорони здоров'я. У медичних закладах дві третини діагностичної та лікувальної апаратури не відповідає вимогам метрологічного контролю, термін експлуатації 70-85% автотранспорту вичерпано. Особливо занепає рівень медичної допомоги у сільській місцевості. Заробітна плата медиків у 1,5-2 рази менша від прожиткового мінімуму. Захворюваність серед лікарів є більшою, ніж у середньому серед населення. Особливо це видно сьогодні, під час пандемії COVID-19

Соціальними хворобами називають СНІД і туберкульоз. За офіційними даними в Україні було майже 62 тис. ВІЧ- інфікованих осіб, але насправді, за оцінками фахівців, їх 400 тис.

Туберкульоз в Україні значно помолодшав. Так, кількість інфікованих дітей за останні роки зросла майже удвічі (з 4,7 до 8,8 на 100 тис. населення). Крім того, 68% осіб, які вперше захворіли на туберкульоз, - особи працездатного віку (від 20 до 50 років)..

Соціалізація — це процес становлення особи, вивчення і засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, властивих даному суспільству

Люди по-різному оцінюють ситуацію в країні і перспективи її розвитку. Відсутність загальновизнаного ціннісно-нормативного комплексу призводить не тільки до анемії - байдужості до того, що відбувається, але і до серйозних розбіжностей між різними соціальними групами щодо цілей і засобів розвитку українського суспільства.

Умовою і джерелом соціально-економічного розвитку українського суспільства є його демократизація.

Стратегічні перспективи України залежать від глибинних демократичних перетворень:

→ цивілізоване майбутнє України обумовлюється спрямуванням до постіндустріалізаційного, інформаційного суспільства, що передбачає

подолання ринкового фундаменталізму, який ґрунтується на принципі відносин “всі проти всіх”, і регулювання всіх суспільних процесів на демократичних засадах;

→ демократизація українського суспільства є первісною умовою інтеграції вашої країни до європейської та євроатлантичної структур;

→ цивілізаційне поєднання східнослов'янських народів можливо лише при умові демократичних перетворень усередині їхніх країн, підвищення якості життя людей: демократія не виживає в суспільстві зубожіння більшості;

→ втрата теперішнього шансу на демократизацію була б рівнозначною вкочуванню на задвірки цивілізації.

Демократизація як соціальний процес буде результативною за умов її розуміння та підтримки народом. Це спонукає нову владу вивіряти барометр своїх дій із їхніми соціальними наслідками.

Рекомендована література

1. Балабаєва З.В. Идеология социального глобализма: критический анализ доктрины римского клуба. - К. : Вища шк., 1989. - 163 с.
2. Бутенко А.П. Глобализация: сущность и современные проблемы // Социально-гуманитарні знання. — 2002. — № 3.
3. Вернадський В.І. Сучасний вимір глобалізації: концепції і реальність // Світогляд. - К., 2008. - № 4. - С. 26-33
4. Глобалізація і сучасний міжнародний процес / За ред. проф. Б.І. Гуменюка і проф. С.О. Шергіна. — К.: Ун-т «Україна», 2009.
5. **Глобалізація** світового господарства: геопросторовий вимір : монографія / [О. О. Любівцева та ін.]. – К. : Київ. ун-т, 2010. – 160 с.
6. ГЛОБАЛІСТИКА: Навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене та виправлене. - Львів: "Новий Світ-2000", 2005. -440 с
7. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі : монографія. - К. : Наукова думка, 1998. - 390 с.
8. Економіка знань : виклики глобалізації та Україна / под ред. А. П. Гальчинського, С. В. Львовича, В. П. Семиноженка. - К., 2004. - 261 с.
9. Єрмоленко В.А. Глобалізація і безпека розвитку : навч. посібник. - Черкаси : Вертикаль, 2012. - 338 с.
10. Зінченко В.В. Глобалізація і глобалістика: Навчальний посібник. – Львів: «Новий Світ-2000», 2014. – 428 с.
11. Корнийчук Л. Устойчивое развитие и глобальная миссия Украины / Л.Корнийчук, В.Шевчук // Экономика Украины. - К., 2009. - № 4. - С. 4-13
12. Косик Я. В. Глобалізація як закономірність розвитку сучасної економіки України [Текст] / Я. В. Косик, О. Ю. Чигрин // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 2(52). – С.191-196
13. **Кулішов В. В.** Дослідження сучасної світової глобалізації в економічних процесах / В. В. Кулішов // *Вища школа*. – 2011. – № 9. – С. 92–100.
14. Лукашевич В.М. Глобалістика: Навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене та виправлене. – Львів: «Новий Світ-2000», 2017. – 440 с.

15. Майер Д. Міжнародне середовище бізнесу: Конкуренція та регулювання у глобальній економіці / Д. Майер, Д. Олесевич. - К : Либідь, 2002. - 703 с.
16. Макогон Ю.В. Глобализация и Украина в мировой экономике : учебник / Ю.В. Макогон, Т.В. Орехова. - Донецк : ДонНУ, 2004. - 478 с
17. Макогон Ю.В. Направления формирования национальной политики Украины в условиях глобализации мирового финансового пространства / Ю.В. Макогон, Е.В. Балашова // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. - Краматорськ, 2005. - № 2. - С. 257-263.
18. Пахомов Ю.М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський. - К. : Україна, 1997. - 237 с.
19. Перфільєва А. О. Посібник до вивчення курсу «Глобалістика» [Текст] / А. О. Перфільєва. – Д.: РВВ ДНУ, 2015. – 30 с.
20. Плахотнюк Н. Явище глобалізації світової економіки у міжнародно-правовому аспекті / Н. Плахотнюк // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 9. – С. 52–55.
21. Радева, М. М. Україна в глобальній економіці : виклики і можливості [Текст] / М. М. Радева // Економіка та держава. – 2012. – № 3. – С. 8-11.
22. Сарана, О. Ю. Оцінка впливу факторів глобалізації на динаміку розвитку національних систем [Текст] / О. Ю. Сарана // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – №6. – С. 3-7.
23. Трофименко Г.А. О глобализации международных отношений //США-Канада: зкономика, полишка, культура. — 2003. — №6.
24. Трофимова В.В. Самодостатня Україна : закономірності розвитку в епоху глобальної інтеграції : монографія. - Симферополь : Таврида, 2012. - 208 с.
25. Харкова Л. О. Глобалізація світової економіки та її вплив на міжнародний рух капіталу // *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* – 2009. – Вип. 82, ч. 2. – С. 95–100.
26. Шепелєв М.А. Глобальный мир, Ordo Nouvo и новая политическая наука. Монография. — Днепропетровск: Журфонд, 2002.
27. Школа, І. М. Економіка Україна в умовах глобалізації : Монографія / І. М. Школа, О. В. Бабінська. – Чернівці : Книги ХХІ, 2009. – 528 с.

8.2 Додаткова література

1. Глобалізація і сучасний міжнародний процес / За ред. проф. Б.І. Гуменюка і проф. С.О. Шергіна. — К.: Ун-т «Україна», 2009.
2. **Глобалізація** світового господарства: геопросторовий вимір : монографія / [О. О. Любівцева та ін.]. – К. : Київ. ун-т, 2010. – 160 с.
3. ГЛОБАЛІСТИКА: Навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене та виправлене. -Львів: "Новий Світ-2000", 2005. -440 с
4. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі : монографія. - К. : Наукова думка, 1998. - 390 с.

5. Економіка знань : виклики глобалізації та Україна / под ред. А. П. Гальчинського, С. В. Львовича, В. П. Семиноженка. - К., 2004. - 261 с.
6. Єрмоленко В.А. Глобалізація і безпека розвитку : навч. посібник. - Черкаси : Вертикаль, 2012. - 338 с.
7. Зінченко В.В. Глобалізація і глобалістика: Навчальний посібник. – Львів: «Новий Світ-2000», 2014. – 428 с.

8.3 Джерела інформації

1. <http://www.intertrends.ru/> «Международные процессы»
2. <http://pubs.carnegie.ru/> «Pro et Contra»
3. <http://www.imemo.ru/meimo/> «Мировая экономика и международные отношения»